

Георги Андреев

Краят на западната
цивилизация

Предговор

Днес капитализмът с неговата либерална пазарна икономика е повсеместен и изглежда непоклатим. Световната банка, Международният Валутен фонд и други „международни“ финансови институции, контролирани от САЩ, бдят никоя страна да не се отклонява от „правилния“ път. Когато идеологическата убедителност не достига, помага грубата сила. И въпреки това капитализмът доживява последните си дни. Навярно затова е толкова див и жесток. Тази книга обяснява защо и как трябва да умре капитализмът.

Днес западната цивилизация, обявила себе си за универсална, е тясно обвързана с капитализма. Тъкмо това обуславя нейната предстояща гибел. Как точно умира тя е обяснено в следващите страници.

Още с „избухването“ на демокрацията в България пазарът на книги бе залят със спешно преведени книги, обясняващи каква благодат са капитализмът и западната демокрация. Кой знае защо сред тях трудно се намират трудовете на най-нашумелите идеолози на либералната пазарна икономика, като фридман, Сакс, та дори и Кейнс. В замяна на това щандовете са пълни със заглавия като „Как да забогатеем“, „Как да печелим приятели“ и пр.

Но пак в България бяха издадени и книгите на автори, критично настроени към западната действителност, като Даниел Бел, Кристо-фер Лаш, Патрик Кенон, Самуел Хънтингтон, Алвин Тофлер, Жан-Мари Гунно, Херберт Маркузе, Ноам Чомски, Збигнев Бжезински... Повечето от тях не са противници на капитализма, но това, което съобщават нарочно или без да искат, е достатъчно изобличаващо и е предпоставка за неговата гибел.

Прочетете внимателно тази малка книжка и размислете върху прочетеното през свободното си време.

27 юни 2001

Георги Е. Андреев

I. Политическа икономия на промишления капитализъм

1. Марксистка политическа икономия

Класическата политическа икономия на промишления капитализъм от XIX век е създадена от Карл Маркс [14, 15, 16]. Той обобщава започнатото от Адам Смит, Дейвид Рикардо, Франсоа Кене и други и внася свой принос в тази наука. За да бъдат разбираеми всички следващи глави, се налага тук да бъдат изложени основните понятия и концепции на марксистката политикономия [14]:

„Полезността на един предмет го прави *потребителна стойност*.“ Разменната *стойност* е *количествено отношение*, в което потребителните стойности от един вид се разменят с потребителните стойности от друг вид (например хляб срещу обувки или злато). *Обществено необходимо работно време* е онова работно време, което е нужно за изработване на някаква потребителна стойност при обществено средна степен на умение и интензивност на труда. Той определя (разменната) стойността на всяка потребителна стойност. Естествено, един изолиран производител, произвеждащ само за собствени нужди, създава само потребителни стойности. Стойността се създава от човешкия труд, но самият труд не е стойност.

Парите са необходима форма за проява на мярката на стойността – работното време. Цената е парично название на предметения в стоката труд. Стоките (С) циркулират, превръщайки се в пари (П) и след това отново в стоки: С-П-С. *Масата* на необходимите за циркулацията пари се определя от сбора на цените на стоките и е пропорционална на продължителността на платежните периоди.

При стокото (капиталистическо) производство действителният цикъл на циркулацията е П-С-П_прим, като $П\_прим = П + дП$, а дП е прираст на стойността, наречен *принадена стойност* (surplus value). На работника се заплаща само необходимото за преживяване време, което в различните страни (например в Англия и Турция) може да бъде различно. Той изработва надницата си само за част от работното си време (например 4 часа), а през останалото време произвежда принадена стойност (допълнителен неплатен нему продукт). Това е ключовият пункт на

всеки капитализъм, създаващ прираства дП. Принадената стойност превръща първоначалната стойност (инвестиция) в *капитал*.

Средствата на труда (инструменти, машини) и предметът на труда са *средства за производство*. Частта от капитала, която се превръща в средства за производство, е *постоянен капитал*. Частта от капитала, която се превръща в работна сила, плюс принадлежната стойност, е променлив капитал. Отношението между принадлежната стойност m и променливия капитал е *норма (rate) на принадлежната стойност* и тя е показател за степента на експлоатация на работната сила от капитала. Ако V е масата на променливия капитал, k – стойността на работната сила, a – необходимият труд, a_1 – принадлежният труд, масата на принадлежната стойност е $M = (m/v)V$ или $M = k(a_1/a)n$, при n работници. Т.е. M зависи от V . M , получена чрез удължаване на работното време, е *абсолютна принадлежната стойност*. M , получена от скъсяване на (необходимото) работно време (поради механизиране на труда), е *относителна принадлежната стойност*. Гонитбата за висока принадлежната стойност създава *конкуренция*.

В етапите на обращение капиталът може да бъде паричен или сток, но винаги промишлен. Само промишленият (по-точно производителният) капитал създава принадлежната стойност. Печалбата на капиталиста е принадлежната стойност. Печалбата от търговия, лихва или рента е принадлежната стойност, произведена от промишления капиталист, споделена (разделена) с търговеца, лихваря (банкера) или рентiera.

Ако целият капитал е K , нормата на печалба е m/K , Ако цената на суровината спадне със сума d , нормата на печалба се повишава: $m/(K-d)$. Затова евтините суровини са много важни [16].

Банковият капитал се състои от пари (злато и банкноти) и ценни книжа. „В действителност тези ценни книжа са само натрупани претенции, юридически титули върху бъдещо производство, чиято парична и капиталова стойност не представлява никакъв капитал...“. „По-голямата част от банкерския капитал е съвсем фиктивен“. Кредитната система се оказва „обикновен призрак“ [16].

Производството на стоки съществува заради самото производство, тъй като то създава принадлежната стойност, равна на печалбата – цел на съществуването на капитализма. За да запази капитала си, капиталистът трябва непрекъснато да разширява производството ($m = dП$ да нараства). „Оттук произтича постоянният стремеж към експанзия, без която капитализмът би загинал“ [16].

Печалбата е по-висока, ако съществува „резервна армия от безработни“ – наличието им понижава работната заплата.

Движението на заемния капитал, при колебанието на лихвения процент, протича в посока, обратна на движението на промишления капитал. При прекратяване на кредита настъпва криза, чиято действителна причина е разширяването на операциите „отвъд пределите на обществената потребност“. Голяма част от операциите са фалшиви и спекулативни. Обезценяването на ценните книжа не засяга действителния капитал. „Натрупването на паричния капитал може да бъде постигнато без всякакво действително натрупване, с помощта на технически средства...“. „Докато *общественият характер* на пазара се проявява като *парична форма на съществуване* на стоките, т.е. като нещо, съществуващо във от действителното производство..., паричните кризи са неизбежни“. Кредитната система предлага монопол на частни лица върху обществените средства за производство [16].

На базата на тези вътрешни противоречия на капитализма Маркс предвижда гибелта му чрез революция на пролетариата (наемните работници)... в края на XIX век. Причина за революцията трябва да бъде прогресивното обедняване на пролетариата. Прогнозите не се сбъдват, поне по отношение на сроковете.

Тук не е изложена цялата теория на Маркс, а само онези аспекти, които са нужни за настоящото изследване. Читателят може да намери пълното излагане на теорията в оригиналните трудове на Маркс, а съкратено в [1].

2. „Идеалната“ икономика на капитализма

„Взривът на производството е нещо повече от историческа случайност; по-скоро той е вкоренен във вътрешно присъщите характеристики на капитализма. Икономиката, насочена към пазарен обмен, осигурява оптимални условия за дълготрайна и постоянно разширяваща се мощ, основана на модерна технология“ (П. Бергер) [3]. Огромната производителна мощ на капитализма е неоспорим факт и е в пълно съгласие с теорията на Маркс.

„Трудът, земята и капиталът... се наричат *фактори на производството*. Преди капитализма не съществуват фактори на производство“ [3]. Тук апологетиката преминава в глупост. Капитализмът не се нуждае от такава защита.

Но да се насочим към „идеалното“. Всеки човек е егоист. Той иска ползи само за себе си и евентуално за своите близки. Конкурирайки се с

всички останали хора, човек постига или не постига желаното. Чрез *конкуренцията на свободния пазар* се раздава повсеместна справедливост. Способните и силните успяват, неспособните и слабите загиват. Също като дивите животни в джунглата. Невидимата ръка на пазара регулира качеството и количеството на търсените от обществото стоки, без някой да издава заповеди. Това осигурява ред в обществото, въпреки стихийните кризи на пазара.

Когато банките понижават лихвения процент, за предприемачите е рентабилно да направят нови инвестиции, а за гражданите – да спестяват. Ако „прекалят“, лихвеният процент се повишава и инвестициите намаляват. Настъпва стагнация, но тя е временна.

За да се увеличават продажбите (т.е. печалбите), трябва да нараства производителността на труда и това е от полза за всички: цените спадат, заплатите се вдигат. Така от конкуриращи се и преследващи печалба хора се създава организирано материално осигуряване посредством саморегулиращия се пазарен механизъм (Р. Хайлбронер, Л. Туроу) [26]. Според американския президент Джон Тайлер (1841–1845), „едно алчно общество може да формира управление, способно да го защити от алчността на неговите членове“, като „завербува интересите на порока... в полза на добродетелта“; „принципите на дадено общество могат да са добродетелни, макар съставляващите го индивиди да са порочни“. Т.е. общество от дяволи може да бъде ангелско. Ако общественият ред е правилен.

Редът е „правилен“, ако обществото е демократично и либерално. *Политическият либерализъм* осигурява правни гаранции за *свободата на личността*, която най-често се отъждествява с правото на *неприкосновена частна собственост*. Това се осъществява чрез добри закони, създавани и защитавани от *демократични институции* (парламент, правителство, съдилища, полиция, затвори...). Политическият либерализъм се преплита с икономическия (*laissez faire*) и е тясно свързан с демокрацията.

Демокрацията е форма на управление, при която номинално народът управлява себе си. В големите общности не е възможна пряка демокрация, а само представителна: избраните от народа или част от него народни представители управляват от негово име. В демократичните процедури може да участвува целият народ, но те могат да бъдат и привилегия само на елита. Демокрацията не е задължително условия за развитие на капиталистическа икономика – последната може да съществува и при свирепа диктатура (тирания).

„Чистият“ капитализъм може да бъде само либерален (*laissez faire*). Ако икономиката не е либерална, капитализмът не е „чист“. Това означава напълно свободен пазар, без протекции и субсидии, неограничаван от нищо. Закони, които са пречка за стихийен свободен пазар, не са либерални.

Описаният тук „идеален“ модел не съответствува на теорията на Маркс. Според П. Бицили [6], Маркс „не е взел в сметката си, че *общата сума на богатствата се увеличава...* и се подобряват условията на живот“ на работническата класа. Това твърдение е вярно за определени периоди от развитието на (според Маркс) вечно изменящия се капитализъм.

Тук не се привеждат примери от съвременността, тъй като те на всяка крачка биха опровергавали „идеалната“ капиталистическа икономика. Идеализираните представи, отчасти валидни за минали епохи, днес са само митове, запълващи религиозната догматика на пропагандата.

3. Съвременна макроикономика

Днес (2001) политическата икономия се нарича макроикономика (*economics*). Тя е компилация от трудовете на Адам Смит, Дейвид Рикардо, Алфред Маршал, Саймон Кузнец, Джон Мейнард Кейнс, Фридрих-Август фон Хайек, А. Филипс, Милтон Фридман и други. Без ентузиазъм се отчитат разработките на Карл Маркс, Джеймс Тобин, Джон Кенет Голбрайт и други.

Официално се признава, че не е възможен капитализъм без кризи. Въсъщност, макроикономиката е наука за управлението на редуващите се една след друга кризи. Т.е. тематично тя се разминава с анализа на Маркс, където кризите само са „маркирани“.

Естествено, тук понятията са други [20]:

Икономически блага – тези, които са оскъдни [вместо (разменна стойност)].

Икономическо поведение – избор с помощта на критерии, позволяващи да се извлече специфична изгода с възможно най-малки разходи.

Пазарен механизъм – метод на организация, при който чрез нерегулираните цени и децентрализираните решения на частните собственици се решават основните икономически проблеми на производството, разпределението и потреблението.

Публични решения – метод на организация, при който решенията се вземат чрез гласуване, преговори, лобизъм, референдуми, закони и други непазарни подходи; по този начин се определят правилата на пазарната икономика.

Печалба – превишаването на прихода от продажбата над производствените разходи (няма и намек за принадена стойност!).

Пазар – абстрактна концепция (наистина абстрактна!) за търговско приспособяване на продавачите и купувачите към силите на търсенето и предлагането.

Брутен вътрешен продукт (БВП) – пазарна стойност на стоките и услугите, произведени в страната за определен период от време (обикновено 1 година) от всички фирми.

Брутен национален продукт (БНП) – същото, само от националните (местните фирми).

Национален доход – общият доход на собствениците на труд и капитал за даден период, равен на нетния вътрешен продукт (с отчитане на инфлацията), минус косвените данъци.

Активно население – лицата над 16 години, които са на работа или търсят работа.

Структурна безработица – безработица, дължаща се на структурни промени в икономиката, които премахват определени професии, а за новите работни места безработните нямат нужната квалификация.

Циклична безработица – безработица, дължаща се на рецесия.

Инфлация – повишаване на общото равнище на цените при намаляване на покупателната способност на паричната единица.

Стагфлация – едновременно наличие на инфлация и забавен растеж или спад на производството.

Съвкупно търсене – общи текущи разходи за покупка на стоки и услуги (потребление, инвестиции, правителствени разходи, нетен експорт).

Инвестиции – поток от разходи за дълготрайни активи (основен капитал) и добавъчни складови запаси (оборотен капитал) за даден период.

Фиксирани инвестиции (постоянен капитал у Маркс) – разходи за нови дълготрайни активи (сгради, машини, обзавеждане).

Инвестиционни запаси (променлив капитал у Маркс) – променящи се запаси от суровини, материали и непродадени стоки.

Фискална политика – данъчно облагане и бюджетни разходи, като инструменти за въздействие върху съвкупните търсене и предлагане;

това е непазарна и главно нелиберална намеса в пазарната стихия.

В борбата с кризите (спадове, оживления, рецесии, инфлации, стагфлации...) макроикономиката като наука се съобразява със следните закони [20]:

Закон за сравнителните предимства – индивидите, фирмите, регионите и държавите могат да спечелят от специализацията в производство на стоки, които произвеждат по-евтино и ги разменят с други желани от тях стоки, които имат по-висока алтернативна цена за тях. Това е така на теория, при добра воля на всички участници в пазара. На практика силните диктуват цените на слабите.

Закон за търсенето – принцип, според който цените на стоките са в обратна зависимост от количеството стоки, които купувачите желаят да купят. Това е очевидна баналност.

Закон за предлагането – принцип, според който има пряка връзка между цената на стоката и предлаганото количество.

Закон на Сей – производството само си създава търсене; свръхпроизводство не е възможно, защото общата стойност на произведените стоки и услуги винаги е достатъчна, за да бъдат купени. Законът непрекъснато се опровергава от практиката.

Принцип на акселератора – потребителското търсене води до увеличаване на инвестициите, тъй като, за да се произведат повече допълнителни стоки, е необходим повече обществен капитал.

Печалбата е възнаграждение, което предприемачът получава за проекта, който осъществява, т.е. за своя труд. Не става дума за принадлежна стойност.

Конкуренцията е жизнено важна за регулативната роля на пазарния механизъм, понеже обвързва цените на стоките с действителната им стойност. Без конкуренция се достига до монополизъм. От друга страна всеки истински капиталист се стреми да унищожи конкурентите си и да стане монополист – това е крайната цел на конкуренцията.

В малките общности (държави, общини) и в някои отрасли (железници, пощи, топлофикация, електрификация, водоснабдяване) съществуват т.н. естествени монополи – раздробяването на монополиста на по-малки фирми влошава работата.

За дадена страна паричният поток на разходите за крайни продукти = БВП (или БНП за „затворените“ икономики) = паричния поток на разходите за производствени ресурси. Това е аналогично на един счетоводен баланс, където винаги графата „дебит“ = графата „кредит“.

Едно от постоянните явления на капиталистическата икономика е

безработицата („незаеетостта“). „Загубите (за обществото, а не за частните фирми – б.а.) от безработицата са най-солидното документирано разхищение в съвременната пазарна икономика. То е с много по-големи измерения, отколкото са загубите от неефективност на микро-равнище, предизвикани например от възникването на монопол или от въвеждането на мита и квоти във външната търговия“ (Ст. Савов) [20].

Безработицата се проявява като закономерно явление, свързано с циклите на икономическата дейност в моментите на спад, рецесия, стагфлация... Идеалната „пълна заетост“ е случаен факт в моменти на подем на икономиката (например при война), а не цел. Крайна цел е производството на стоки и услуги и извличаната от тях печалба.

Според Кейнс безработицата нараства и доходите намаляват, когато са недостатъчни разходите за инвестиции и потребление. Оттук следва, че производството и потреблението трябва непрекъснато да нарастват (експанзия). Тъй като, образно казано, никой не може да изяде повече, отколкото може, настъпват кризи (в случая рецесия и безработица).

Спестяването е изземване на средства от преходно-разходния поток. Ако то превишава предприемаческите инвестиции, тогава общите разходи на потребителите и предприемачите са недостатъчни, за реализиране на произведените стоки (т.е. има свръхпроизводство). Производството намалява обема си и в резултат настъпва депресия (с повишена безработица) и, най-общо казано, криза.

Р. Хайлбронер и Л. Туроу [26] описват по следния начин „динамиката“ на капиталистическата пазарна икономика:

Ако заплатите (а с това и потреблението) се увеличат бързо, ще последва инфлационна спирала. Това се преодолява чрез създаване на безработни, за да се намали потреблението. Спестените средства формират нов капитал. При лошо взаимодействие между отраслите (въпреки „невидимата ръка“ на пазара!) намалява търсенето и възниква безработица. Ресурси за преодоляване на тези явления са нови данъци (събирани от цялото население в полза на фирмите) и доброволно спестяване. Ако набраните средства са недостатъчни, ще се появи инфлация. Ако не се изразходват, ще се появи рецесия. Ако пазарът не регулира нещата (къде отива „невидимата ръка“?), ще се намеси държавата.

И още [26]: „Икономическите рецесии се коренят в провала на бизнес-сектора, [неспособен] да поеме спестяванията на икономиката посредством достатъчно инвестиции“. В този случай държавата налага нови данъци на всички и спестените по този начин средства се дават на бизнеса, за да ги инвестира. А държавата прехвърля фондове от едни

членове на националната общност (данъкоплатците) към други членове на същата общност (притежателите на държавни облигации). Все едно „дълг в семейството, който съпругът дължи на съпругата“, понеже капиталистът и наемният работник са едно семейство.

Потреблението е главен източник на стагнация [20], но също и на инфлация [26]. „Сигурен лек“ за инфлацията е „да се изпрати икономиката съзнателно в наистина дълбока инфлация“, пък, който може, нека оцелее.

В съвременната макроикономика на капитализма си съперничат две школи – кейнсианската и монетаристката.

Според *Кейнс*, икономическата (не)стабилност се определя от колебанията на съвкупното търсене на стоки и услуги. При недостатъчно търсене нараства безработицата. В обратния случай възниква инфлация. Ако се управлява търсенето, икономиката ще бъде устойчива.

Според *М. Фридман*. „политиката на държавата спрямо монополите е арбитрално ограничаване на индивидите да извършват свободна размяна и същевременно ограничава свободата и увеличава разхищаването на средства“. Преразпределянето на доходите в името на обществената справедливост е „поредният пример за обосноваване на намесата на правителството с цел да поправи мними дефекти на системата на свободна конкуренция...“ [13]. Т.е. монетаристите са за „чист“ либерален капитализъм, *laissez faire*. „Предлагането на пари трябва да се разширява с неизменен фиксиран процент, съответстващ на дългосрочните тенденции в растежа на икономиката на страната“ [26]. „Монетаризмът се състои от три главни мерки на икономическа политика: намаляващи надници, орязване на бюджетните дефицити на правителството и висок лихвен процент. Уникална черта е... че те... преразпределят доходите по неегалитарен начин“ (Е. Александер) [32]. Не се поставя за цел да останат живи хора.

Ако се систематизират разликите между кейнсианството (К) и монетаризма (М), ще се получи следната картина [20]:

1. К: Пазарната икономика по своята природа е нестабилна; макрополитиката е в състояние да коригира тези нейни недостатъци.

М: Погрешната парична политика е главният източник за нестабилност. Пазарната икономика притежава самонастройващ се механизъм, който води към стабилизация, когато тя е в равновесие.

2. К: По време на рецесия макрополитиците трябва да планират бюджетен дефицит, а по време на инфлационен подем – бюджетен излишек, за да предизвикат икономическа стабилност и пълна заетост.

М: Макрополитиката не е в състояние перманентно да намалява безработицата и да ускорява икономическия растеж. Усилията растежат да бъде стимулиран предизвикват инфлация.

3. К: фискалната политика е по-резултатна и по-предвидима от монетарната.

М: фискалната политика е относително импотентна поради изтласкващия ефект.

4. К: Целенасочената макрополитика има по-голяма вероятност да води икономиката към стабилизация, отколкото фиксираните правила.

М: Към стабилност водят по-вероятно фиксираните монетарни правила, отколкото целенасочената (дискреционна) макроикономика.

5. К: Влиянието на монетарната политика се пренася върху икономиката индиректно, посредством лихвения процент.

М: Монетарната политика упражнява пряко влияние върху търсенето на стоки и услуги.

6. К: фискалната политика упражнява непосредствено влияние върху икономиката посредством разходните потоци.

М: Влиянието на фискалната политика върху икономиката се пренася индиректно, посредством лихвения процент и скоростта на паричното обращение.

Двата подхода имат еднаква крайна цел: *печалбата*. Човекът, неговото оцеляване и битие не са предмет на макроикономиката – за нея съществуват само продавачи и купувачи.

Идеалните участници в икономическата игра са хора, изчисляващи печалбите и загубите (активите и пасивите) и нищо друго. „Другото“ е в сферата на идеологията-пропаганда и е бизнес на други професионалисти-манипулатори, които „промиват мозъците“ на широката публика. Понеже самият Фридман признава: „Никое общество не е стабилно, ако му липсва един основен комплекс от ценностни съждения, приемани несъзнателно от по-голямата част от обществото. Някои ключови институции трябва да бъдат признати за «абсолютни», а не само за инструментални“ [13].

Д. Готие и Дж. Бюкенан, позовавайки се на Т. Хобс, достигат до извода, че „*homo oeconomicus* е фактическият и същностен елемент на човешкия характер... Това е чертата, която прави човешкото поведение разбираемо и прозрачно...“ [13].

Според Е. Бърк, светът и пазарът в частност са управлявани от божествен закон и затова бунтът срещу този закон в името на протекционистки реформи трябва да се смята за кошунствен акт на

противопоставяне на Бога и на реда, който той е създал. [13].

За Ейн Ранд „капитализмът е единствената система, опряна на обективната теория на ценностите“. „Пазарните механизми са приложими към стоките, но също и към хората, чувствата, мислите, преживяванията и убежденията“. „Капитализмът е идеал. Безсмислени са споровете как да бъде реформиран и модифициран, защото той самият, в своя чист вид, е норма сам по себе си...“. „За чест на човечеството се появи... страната на парите – нямам по-силна и по-достойна дума, за да изразя преклонението си пред Америка, защото това означава страна на разума, справедливостта, свободата, производството и постиженията“ [13].

Л. фон Мизес пише, че „свободният пазар е единствено възможният постулат на рационалистичната методология, основана на твърдението за непроменливостта и еднородността на човешкия разум“ [13].

Апологетиката може да бъде продължена. Идеологията-пропаганда, преминаваща в религия, „покрива“ и „учени“, и „прости“ хора и не оставя пространство за други мнения.

II. Днес капитализмът е невъзможен

Както стана ясно от предишната глава, „капитализмът е социално-икономическа система, чийто основен механизъм е ориентиран към производството на стоки чрез рационално пресмятане на стойност и цена и към последователно натрупване на капитал за целите на нови капиталовложения“ (Д. Бел) [2].

След разделението на труда пазар е съществувал винаги – хората са продавали или разменяли излишеците на своята продукция, която не са в състояние да изконсумират лично. При капитализма за пръв път всички стоки се произвеждат само за продажба с цел реализиране на печалба.

1. Отклонения от „чистия“ капитализъм

„Бащата“ на западногерманското икономическо чудо през 50-те години Лудвиг Ерхард дава следните „предписания“ [8]:

Средство за всяко благосъстояние е *конкуренцията*. Картелите трябва да бъдат забранени. Предприемачът отговаря за своето предприятие, *но за икономическата политика трябва да отговаря държавата*. Една предприемаческа, но *планова* и принудителна по своята същност икономика е не по-малко порочна от административната принудителна икономика. Законодателят е длъжен да отстранява факторите, които смущават нормалното развитие на пазара. *Инфлацията е напълно неморално пазарно средство, кражба срещу собствения народ*; тя никога не ни връхлита като природно бедствие или като трагична небрежност, а винаги е предизвикана от лекомислие и престъпна политика. *Не бива да се залага на допотопния либерализъм от времето на английската промишлена революция*.

Подчертаните текстове противоречат на „чистия“ (либерален) капитализъм (*laissez faire*) или пък днес се прави тъкмо обратното на „предписанията“.

След Втората световна война (в повечето страни и преди това) „чист“ капитализъм е невъзможен. Под натиска на пазарната стихия цялата икономика би рухнала, а оцеляването на повечето хора би станало проблематично. Затова непрекъснато са правени „подобрения“, които

отклоняват обществената система от *laissez faire*.

„Фундаментален политически акт от втората половина на XX век е разширяването на *държавно регулираните икономики*. Тяхното развитие е отговор на необходимостта най-напред да се спаси системата от криза, по-късно той е отклик на военната промишленост и най-накрая като следствие от стратегическата роля на фискалната политика, която засяга равнището на спестяване и моделите на инвестиране“. „Там, където държавните разходи приближават 40% от брутният национален продукт, какъвто в общи линии е случаят със САЩ, или пък надхвърлят 50%, като например скандинавските страни, главен политически проблем става разпределението на парите и данъчното облагане“ (Д. Бел.) [2].

След голямата депресия от 1929–1932 „посоката на движение на икономиката става основна задача на държавата. Държавното спестяване контролира равнището на икономическа активност; данъчната и монетарната политика направляват темповете на инвестиране; трансферът на плащанията осъществява частично преразпределяне на доходите посредством социално осигуряване, субсидии и т.н.“. „Главната разпределителна сила сега (1986) е по-скоро политическа, отколкото икономическа“ [2]. Така поне е на теория, според официалната макроикономика.

„САЩ не са абсолютно капиталистическо общество. Подобна система не би могла да съществува дълго време... Гешефтите, аферите и бизнесът се нуждаят от интервенцията на държавата в икономиката, поне за регулиране на пазарите в защита на интересите им с други (непазарни) средства. Те изискват и използването на насилие на международната арена..., наред с услугите, които държавата прави на осигуряните и привилегированите“ (Н. Чомски) [28].

„Услугите“, които държавата прави на капиталистите (най-вече на корпорациите), най-често са в областта на високите технологии. В САЩ това става чрез Пентагона в полза на военно-промишления комплекс (ВПК). Изследванията и разработките се субсидират от бюджета (т.е. от всички данъкоплатци), а след това готовият продукт се предава за масово производство на частните фирми (т.е. печалбите са частни). По този начин са създадени компютрите, редица микробиологични продукти, ядрената енергетика..., плюс всички видове оръжия [28, 29, 34, 35].

Когато някоя голяма фирма се изправи пред фалит, държавата се намесва пряко. Национализира несъстоятелната Continental Illinois Bank and Trust срещу добро заплащане. Дарява 2 милиарда долара на агонизиращата автомобилна компания Chrysler. Похарчва милиарди долара за

изплащане на дълговете на Savings and Loans. Редовно субсидира самолетостроителните компании (иначе те ще бъдат губещи) [29]. Правилото е: *обществени разходи, частни печалби*.

Всички днешни индустриализирани страни (от Първия свят) са постигнали икономическите си успехи чрез жесток протекционизъм и замяна на вносните суровини и други продукти с местни. Особено свиреп е бил протекционизмът в Англия преди 1850 и след 1930 (пълна забрана за внос на различни видове изделия, *забрана* на чужди кораби да посещават английски пристанища...). Примерът е последван от всички страни от днешния Първи свят. „Свободна търговия“ при „отворени врати“, т.е. либерализъм, си е разрешавала само страна, която в дадения момент е икономически най-силна. При наличието на колонии, където цените на наемния труд и на суровините се диктуват от метрополията, вносът на суровини е без ограничения. Страните от Първия свят и днес прилагат конюнктурно либерализъм (за производствата, в които са силни) и протекционизъм (за производствата, в които не са конкурентоспособни). *Либерална пазарна икономика в слаборазвита страна е равновисилна на самоубийство*.

Протекция може да се осъществява и чрез дотиране (субсидиране) от държавата на определен вид производство. Тази форма на протекционизъм широко се прилага в страните от Европейския съюз. Обикновено САЩ защитават своето превъзходство чрез високи мита и непазарни методи.

Съществуват страни, които са успели да се индустриализират в пълно нарушение на „официалната“ (либерална) макроикономика. Най-фрапиращ пример е Япония.

Там държавата определя икономическата политика във всеки ресор (бранш) на икономиката при усилен протекционизъм, въвежда строга дисциплина на капитала и работната ръка, контролира цените, ограничава износа на капитали, субсидира новите индустрии, поощрява използването на местни заместители на вносните продукти... Това е причина Чалмерс Джонсон да заяви, че Япония е „единствената комунистическа страна, която функционира“ [29]. „Японската икономика не следва западната логика, каквото и да вещаят западните прогнози и то по проста причина, че тя не е западна пазарна икономика“ (С. Хънтингтон) [27].

„Японският път“ е последван и от „малките тигри“ (Южна Корея, Тайван, Сингапур, Малайзия, Хонгконг), макар и с доста чужди инвестиции (главно американски). В този случай неудобството е, че при изглеждането на (част от) чуждите капитали и повдигането на митническите

бариири на търговските партньори (главно САЩ) икономиките на тези страни са готови да рухнат. Малайзия се „измъкна“ от рухване чрез „социалистически“ мероприятия, без помощта на МВФ.

Обществото не може да бъде пазар, дори поради факта, че е многофакторна система и не може да бъде „оразмерявано“ само по един фактор (печалбата), колкото и важен да е той. Това е в сила и за самата икономика. Икономиката трябва да „обслужва“ всички, а не само печалбите на богатшите. Пазарът е безотговорен (никой не е отговорен за пазарните стихии, както и за природните), а обществото изисква отговорни решения (лица, които да носят отговорност за взетите решения).

Според Адам Смит, принципите на икономическия либерализъм могат да дават благоприятни резултати, когато се прилагат, държейки сметка за основните права (интереси) на човека [29]. Тъкмо това не става никога.

Тук се проявява едно от основните противоречия на капитализма, изтъкнато от Маркс: обществения характер на производството и частния характер на присвояване (на печалбата).

2. Икономическият ужас

Условно може да бъде прието, че след 1970 капитализмът от промишлен се превръща в борсов, финансов, глобален, непромишлен, спекулативен... – всяка от тези характеристики е справедлива. Това не означава, че не се произвеждат стоки и услуги. Произвеждат се, но се сменят акцентите на стремежа към печалба. Процесът е постепенен и 1970 е само един ориентир за него във времето.

Още Маркс и Енгелс [17] смятат, че глобализацията на икономиката е желана цел за капиталистите (те смятат това за положително явление). „Закъсняването“ ѝ се дължи на липсата (преди) на технически средства за осъществяването ѝ. Днес компютрите и телекомуникационните системи позволяват глобализирането на икономиката. И то се извършва.

За „обикновените хора“ последиците от това са ужасни. Затова говори Вивиан Форесте [37]:

„Днес безработните вече не са нещо временно и случайно и само в някои отрасли; те са изправени пред експлозивно разрастване, явление, подобно на приливни вълни, циклони и торнада, към които никой не се стреми, но и никой не може да им устои. Подвластни са на световната

логика, която приема премахването на това, което се нарича труд, т.е. работни места“.

„Обаче – и това са жестоките ефекти на несъответствието – общественият и икономическият живот претендира, че се управлява от взаимодействия, основаващи се на труда, даже когато самият труд е изчезнал“.

„Погледнете свободния пазар, свободен да реализира печалби; погледнете *социалните* планове, които в действителност са осъществени [така], че да изхвърлят извън труда мъжете и жените (и го правят по възможно най-евтиния начин), лишавайки ги от прехрана, а понякога и от жилище“.

„Този свят, който по силата на кибернетиката и високите технологии живее при скоростта на мигновеност, свят където скоростта се слива с мигновеността в пространство, което не съдържа междини, е свят, където властвуват вездесъщността и едновременността“.

„Мнозинството от човешки същества вече не е нужно на малцинството, което формира икономиката и затова държи властта“.

„При демокрацията никой не ще се осмели да каже, че животът не е право или че множеството от живи хора е излишно за [днешните] изисквания. Но не може ли да дръзне да го каже при тоталитарен режим? Не са ли дръзнали вече? И не допускаме ли самите ние този принцип, докато го обсъждаме, когато гладът унищожава населението не толкова далече от нас, за да можем ние да продължим празника?“

„Частните транснационални икономически мрежи нарастващо доминират властта на държавите; далече от възможността да бъдат контролирани от страните, мрежите сами ги контролират и формират; всъщност, самите мрежи са някакъв вид нация. Нация без територия и правителствени институции, но нарастващо управляващи институциите и политиката на различни страни, често чрез влиятелни и забележителни организации като МВФ и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР)“.

„Например частните икономически сили често имат контрол над националните дългове. В резултат на това, държавите зависят от тях и са под тяхната власт. Тези държави не се колебаят да превръщат дълговете на техните протектори в публични дългове, за които след това поемат отговорност. Тогава дълговете ще бъдат поети от гражданите, които не получават никаква компенсация в замяна на това. По ирония, дълговете на частния сектор, веднъж прехвърлени в публичния сектор, увеличават националния дълг с еквивалентно количество и след това поставят държавата под контрола на частната икономика“.

„Вековната традиция показва фундаментален принцип относно труда: без функция [в обществото] никой няма място в живота и никакъв видим достъп до него или поне до продължението му. Сега тези функции са изчезнали безвъзвратно...“

„Всичко това се нарича «обществено разпадане». Не социална несправедливост, или обществен скандал, или ад. Не: разпадане на обществото“.

„Толкова вярно е, че богатството на страната не е задължително да я направи процъфтяваща. То съставлява богатството на някои хора, само известна част от чиято собственост се намира там, или част от авоарите на националното финансово тяло. Всъщност, имотите принадлежат на съвсем различен вид организации от съвсем различен порядък, ръководени от лобитата на глобализацията. Богатството изтича само в икономиката, която е далече на светлинни години от официалната политика на дадена страна, както и от благоденствието и дори оцеляването на нейните жители“.

„Настоящата неолиберална система е достатъчно гъвкава и прозрачна, за да се приспособи към националните различия, но и достатъчно «глобализирана», за да ги ограничава прогресивно до състоянието на фолклор. Строг и тираничен, но разпръснат и труден за откриване и всепроникващ, новият необявен режим държи всички ключове на икономиката, която свежда до сферите на бизнеса, който пък кара бързината да поглъща всичко, което не принадлежи към тази сфера“.

„Господстващите класи на частната икономика понякога са загубвали властта, но никога могъществото“.

„Компаниите не наемат работници поради превъзходната причина, че не се нуждаят от тях“.

„Призванието на бизнеса няма нищо общо с благотворителността. И това, което е порочно, е представянето на бизнеса като «динамична сила», действаща в подчинение на морала и обществените повели, свързани с общото благо. И той наистина се старее да има задължения и етика, но те му заповядват да прави печалба, което от само себе си е позволено и безупречно законно. Да. Но днес, правилно или неправилно, наемането на работници е отрицателен фактор, скъп, безполезен и пагубен за печалбата. Вреден“.

„Заетостта, тъй горещо възпявана и призовавана, предмет на толкова много превъзпявания за този, който трябва да я осъществява, е нещо като архаичен и практически безполезен фактор, източник на финансов дефицит. Орязването на работните места е станало един от най-модните

мениджерски методи, един от най-ефикасните за непрекъснато приспособяване, благоприятен начин за икономия на пари и съществено средство за печалба“.

Световната банка, МВФ и ОИСР „управляват икономиката на планетата, което ще рече, политическия живот на народите в хармония с частните икономически сили, които в действителност по-скоро са в съюз, отколкото в конкуренция“. Според тях, „за да се получи регулиране на разходите за труд, ще бъде необходимо високо равнище на конюнктурна безработица“.

„Частните международни, многонационални или транснационални власти не се обременяват с желанието да се харесват, което ужасява политическите власти. Тук няма зависимост от чара; няма флиртуване с електората. Няма празно дърдорене или скрупули. Играта се играе открито и между всички. Целта е да се достигне до същественото: как да се управлява печалбата? Как да се достигне до печалба? Как може световното предприятие да работи за печалбата на всички съюзени лидери на бизнеса?“.

„Световната банка си идва направо на думата, без суетене и заобикалки постановявайки: «нарастналата гъвкавост на пазара на труда – въпреки лошата ѝ репутация, като дума-евфемизъм за орязване нанадниците и излишеците – е съществена във всички области, където са извършени пълните реформи». МВФ продължава: «Европейските правителства не трябва да допускат страхове от последиците, настъпили от ефекта на техните действия относно разпределянето на доходите, за да се предпазват от смелото си хвърляне във фундаментални реформи на пазара на труда; те ще бъдат разхлабени от ревизирането на системите за печалби чрез безработица, гарантирана минимална надница и мерки защитаващи заетостта“.

„От преструктурирането има печеливши ефекти, благодарение на «несигурността, засягаща работниците, които позволяват на работодателите да съкратят разходите във ведомостите и да създават работни места, особено в обслужващия сектор, които са ниско платени, но са и несигурни».“

„Мистер Фелпс, идеалният мъж, за когото ОИСР мечтае, пише: «Американските наемни работници, които напълно загубят работата си, трябва да намерят друга колкото е възможно по-бързо. Помощите за безработни са само малка част от предишната им заплата и ще бъде гарантирана най-много за шест месеца. Тя няма да бъде допълвана от никакви [други] социални помощи (за квартира, образование и др.)»“.

„Създаване на работни места? Може би. Но първо трябва да се създаде несигурност! И даже по-добре е да се предизвика несигурност по всички континенти“.

„Разбира се, между масите, чиято социална несигурност е била планирана хладнокръвно, само нищожен процент от лица, които не са били застигнати от бедствието, ще спечелят от нископлатените работни места. За другите ще остане само несигурността, заедно с униженията, лишенията и опасностите. Както и със съкращаването на живота им. Но пък ползата ще бъде извличането на печалби“.

„Освен всичко друго, сме преживели революция, без да сме я забелязали. Радикална, безмълвна революция, без някаква установена теория или призната идеология; тя стана тихо, чрез факти, установени без декларация, без коментар или някакво отбелязване, факти, безшумно установили се в историята и в нашето обкръжение. Самата сила на това движение се свързва с факта, че революцията започна, забелязана едва когато вече се беше установила и предварително бе успяла да предотврати и парализира реакцията против нея“.

„Галопиращата ескалация на безработицата в развитите страни, както видяхме, се стреми да ги накара да достигнат в неочаквана степен бедността на Третия свят. С задълбочаване на процъфтяването, може да сме се надявали да видим обратното. Вместо това, бедността е, която идва «глобализирана», проправяйки пътя си в привилегированите преди страни“.

„Всеки твърди, че върва... , че това е само кризисен период, а не мутация [на капитализма], не организиран вече нов вид цивилизация, чиято логика приема изхвърлянето на наемния труд, изчезването на хората, живеещи от заплата и маргинализирането на повечето човешки същества“.

„Живеем в странни времена, когато пролетариатът, по-скоро късният пролетариат, се бори за възстановяване на нечовешките условия“ [на съществуване].

Възниква ново понятие: наемаемост (employability). Понятието ще бъде популярно. Можем да си представим какъв ще бъде „професионалистът“, т.е. „наемаемият“, степента на интерес, която ще изпитва към работата си и опитността, която ще придобива. А също и статута на взаимнозаменяема пионка и професионално нищожество. Това няма нищо общо с живота, изпълнен с приключения, противоположен на мрачното съществуване като „бутни-колиба“, а с положение, което ще акцентира върху крехкостта му и даже повече ще го излага на риск. Непрестанно

ще бъде обзет от грижите да изтърпява постоянно подновяващото се чиракуване, без голям шанс да успее. Разбира се, и дума не може да става за истинска „професия“. С всеки нов опит ще трябва да се старее да се хареса на непознати нему хора, без голяма надежда, че ще има време да си създаде приятели, да постигне позиция, положение, статут на близък на другите, макар и мъничко.

Профсъюзите ще загубят ролята си. Постоянните идвания и отивания, краткостта на времето, прекарано в компания, за чието образуване няма да имат време, след като всички са изолирани елементи, само преминаващи един покрай друг, прави профсъюзите безрезултатни. Дори невъзможни. Както и договарянията, събранията, проявите на солидарност, колективните протести, работническите съвети – има толкова много забравени стари неща!

Глобалистките сили биха могли да обявят: „Благодарение на нашите общи усилия, всяко нещо е сведено до това, което смятаме за рационално, справедливо и печелившо и то свързва всички нас. Този свят на конкуренция е наш – започнат, контролиран и управляван от нас. Той налага това, което ние поискаме. Той е неизбежен и е такъв, какъвто го желаем и може да върши и да взема всичко едновременно“.

„Новото гледище за принципа «Един за всички и всички за един» е планетарният отговор «Нищо за всички и всички за нищо»“.

„Конкуренция? Конкурентност? Тя действа вътре в клуба [на богатите] и със съгласието на всички членове. Частно дело. Членовете са част от играта, която в действителност ръководят и която е нищо за бизнеса на онези, които са извън клуба. Тъкмо обратното, цялото население на света има нещо общо: то не е част от клуба, даже ако, прислучайно начало на близост, го приемат за съюзник, почти асоцииран, даже съучастник, който би могъл да загуби или спечели заедно с един или друг т.нар. опонент в тези измислени конфликти. Всъщност, играта е изиграна без хората, да не кажем против тях. Това е съвсем цивилизована игра, организирана, за да гарантира, че всеки от измислените съперници ще печели винаги, във всяко нещо, във всяко време“.

„Никога човечеството като цяло не е било застрашавано чак толкова в оцеляването си“. „За пръв път масата от човечеството вече не е необходима материално, а още по-малко икономически на малкия брой хора, държащи властта, за които човешкият живот извън техния частен кръг не струва нищо, дори не трябва да съществува – това е все по-очевидно от ден на ден – освен като утилитарна вещ“.

И тези престъпления *против* човечеството винаги са престъпления

на човечеството. Извършвани от човечеството.

„Как можем да избегнем мисълта за възможен сценарий при тоталитарен режим, който би срещнал малка трудност при «глобализирането» си и би имал на разположение средства за отстраняване с такава експедитивност, размах и бързина, каквато не сме си представяли преди: геноцид, готов да започне“. Всъщност вече е започнал.

Вивиан Форесте е литераторка, а не икономистка и може би затова не разглежда икономиката като нещо самоцелно, а като средство за съществуването на хората. Може би затова вижда социалните абсурди и ги коментира на разбираем език. Липсва само обяснението защо става всичко това. Дали свръхбогатите не са патологични типове, унищожавачи човечеството за развлечение? Може и да има такива мизантропи, но подобен отговор не звучи сериозно.

3. Още за икономическия ужас

Още преди Втората световна война капитализмът започва да става *анонимен*, фабриките, търговските кантори и други видове фирми постепенно престават да бъдат еднолична (семейна) собственост, а стават притежание на анонимни акционери, управлявани от назначени мениджери. Днес този процес е доведен докрай. Лицето Х притежава акции (контролен пакет) в банката А. Банката А контролира чрез притежавани акции (не само) медодобивния завод В. Заводът В – енергийната компания С. Енергийната компания С... О... Р... (З... контролира минния комбинат Н. Работещите в мините на Н се срещат само с назначените от акционерите администратори (мениджери) и нямат никаква представа кои са собствениците на фирмата Н. И дори не подозират за съществуването на свръхбогатата Х, който, когато пожелае, може еднолично да реши съдбата на фирмата Н, а следователно, и на работещите в нея. Последните просто не знаят кого да винят за лошата си участ.

Корпорациите възникват в САЩ в края на XIX век като обществени (комунални) структури за изпълняване на конкретни задачи (проекти). Международни или транснационални корпорации се създават още преди Втората световна война, но истинският им разцвет настъпва след 70-те години с появата на компютрите и мощните телекомуникационни средства.

Днес световната икономика съществува заради транснационалните корпорации. „Концентрацията и централизацията на капитала достигна

невероятни пропорции. Двеста транснационални корпорации със своите седалища в 8 страни контролират (през 1985 – б.а.) глобализирания свят на капитала, чиито противоречия са по-остри от всякога“ (А. Коен) [36].

„Сега има вълна от сливания на корпорации, която няма прецедент. Даже в средата на Рейгановите години нямаше подобно нещо. И се отива към това, което бизнес-пресата нарича «мегакорпорации». Което означава реално нарастване на тиранична тоталитарна структура на световната или вътрешната икономика... Тъй като стават по-могъщи и обединени, дори само поради това представляват заплаха за демокрацията и пазарите, защото доминират взаимодействията между тях – пазарите стават вътрешни структури на тези тоталитарни структури – тези огромни командни икономики отиват отвъд нещо, което хората абсурдно наричат социалистическо“ (Н. Чомски) [34].

„Корпорациите настояват за силни правителства, които да ги бранят от пазарната дисциплина и самото им съществуване е атака срещу пазарите“. „Ако се взрете в цялата история, ще откриете..., че адвокатите на «свободните пазари» искат да ги наложат на бедните и средните класи, но не и на самите тях. Правителството субсидира корпоративните разходи, защитавайки ги от пазарните рискове и им позволява да запазят печалбите“. „Неолиберализмът е само традиционната имперска формула: свободен пазар за тебе, изобилие от протекции за мене“ [35]. Т.е. „нашите“ играят против „техните“, при това некоректно. „Наши“ са транснационалите, а „техни“ са страните от Третия свят и „нисшите“ класи в Първия свят. „Корпорациите не желаят свободен пазар – това, което желаят, е власт“. За да стоят над пазара. Това са „централно управлявани институции, които в действителност са тъждествени на частни командни икономики“ [35].

А пък „неолиберализмът, теорията на модерния хаос и на унищожаване на човечеството, е идеологически наследник на нацизма и теоретична основа на войните за «етническа чистота» и на нетолерантността. Както във всяка война, неговата цел е унищожаването на противника: физическата и моралната човечност“ (sub-commandante Маркос) [38].

„Законът за стойността... предполага интеграция на пазарите във всичките им измерения, т.е. като пазари на продукти, капитали и труд. Напротив, законът за глобализираната стойност се изразява в интегрирането на пазарите в световен мащаб само в първите две измерения...“, като пазарите на труда остават разделени. Това по необходимост води до неравенство в световната икономика. В Третия свят

индустриализацията е „забранена“. При това политиката върви ръка за ръка с икономиката, тъй като „няма капитализъм без капиталистическа държава освен във въображението на буржоазната икономика“ (Самир Амин) [42].

Това отново са само констатации. Остава открит въпросът: Защо капитализмът е точно такъв?; защо въпреки техническия прогрес и високите технологии, хората стават излишни, непрекъснато обедняват и животът става непоносим? В първо приближение отговорът е: заради техническия прогрес.

4. Съвременният капитализъм е невъзможен

През 70-те години на XX век автоматизацията, компютеризацията и роботизацията завладяват обширни области от производството и от обществото въобще. Г. Константинов нарича това *роботронна революция* (РР) [11]. Той привежда т.н. аксиома на Норберт Винер: „*Няма никакви теоретични и практически бариери за сключването на тоталния кръг на автоматизацията*“. Засега „кръгът не е сключен“ – все още повечето производства не са автоматизирани и роботизирани. Но все пак процесът е доста напреднал. Това е причина голяма част от наемните работници, в т.ч. квалифицираните, да станат излишни. Тази тенденция се проявява особено силно в страните от Първия свят. Вследствие на това се появява безработица, която въпреки вариацията в размера ѝ в зависимост от кризите (спадовете и оживленията) в икономиката, постепенно пълзи „нагоре“. Вивиан Форесте нарича икономически ужас именно това явление.

През 50-те и дори през 60-те години обществените очаквания бяха оптимистични – икономисти, хуманисти и фантасти прогнозираха как „умните“ машини ще отърват хората от тежкия и непривлекателен труд и „ще се радват на труда си хората и ще се обичат като братя“. Оказва се, че в условията на капитализма това е невъзможно. Защо?

По-горе бе казано, че печалбата е равна на принадлежната стойност, а принадлежната стойност може да се извлече само от жив труд. Изчезне ли живият труд, изчезва и принадлежната стойност, а следователно, и печалбата. Това е ключът към обяснението на парадокса, че техническият прогрес (РР) води към безработица и обедняване на „обикновените хора“. *При РР изчезва именно живият труд.*

Навярно мнозина читатели, под напора на първия порив, биха

възразили на това: как да няма печалба! нали има произведен продукт и той е по-евтин от произвеждания по-рано!

Такава позиция заемат А. Тофлер [21, 22], П. Бергер [3] и други: компютеризацията и роботизацията премахват принадлежната стойност, понеже няма жив труд; следователно ще има печалби без жив труд. Капиталистите вече не са зависими от наемните работници (employees, а не само workers) и ще извличат печалби, без да се страхуват от стачки и профсъюзи.

Подобна логика е в сила само, ако роботронизацията не е повсеместна. Тя „увеличава печалбите, когато е частична – в някои предприятия на един бранш, в един или няколко клона на икономиката или в отделна страна или група страни. Тогава те печелят за сметка на изостаналите“ [11]. Защо?

„Когато в едно общество всичко се произвежда от машини, продуктите не съдържат в себе си нищо от това, което икономистите от трудовата школа наричат [разменна] стойност, доколкото в тях не се вплъщава повече никакъв човешки труд. Вследствие на това тези продукти престават да бъдат стоки, по същия начин, както въздухът, който се «произвежда» в космическата лаборатория от кислород и азот не е стока... Но щом няма стоки, няма да има и пазари, нито купувачи и продавачи, тъй като вече я няма онази категория хора, които с мускулите и мозъците си, в часовете на своя работен ден, създават стойността, от която се образуват заплатите и печалбите, които си разпределят различните категории паразити – от финансовите капиталисти и сутеньорите до министрите и надзирателите във фабриките и затворите“ [11].

„Ако капиталът е постоянно нарастваща стойност, вследствие на прибавянето към него на принадлежната стойност (Маркс)..., тогава откъде ще се вземе тая принадлежна стойност и къде ще се реализира, след като броят на тия работници, а заедно с тях и на масовите консуматори или по-скоро на техните покупателни способности намалява (при завършена РР напълно изчезва – б.а.)? Какво могат да направят собствениците на «брутната световна продукция» – на кого ще я продават и срещу какво?“ [11].

Може би съвременните макроикономисти все още не са убедени в казаното? Е, добре: *един продукт е стока само, ако има на кого да се продаде*. Ако всички предишни наемни работници са безработни, те нямат пари и не могат да купят нищо. Следователно, натрупаната у капиталиста производител продукция вече не е стока и има само потребителна стойност.

„Когато автоматизацията стане световна и тотална, а този процес не може да бъде спрял от никакви земни и небесни сили, няма да има наемен труд и заплати, но заедно с това няма да има място и за стоките, пазара, печалбата и капитала. Това обаче не означава, че няма да има желаещи да открият концлагери, където, подобно на лудниците, непоправилите се и непоправими мечтатели и бунтовници ще бъдат задължени да «строят» диги или да пълнят каци без дъно, макар и в това да няма никакъв смисъл“ [11].

„В условията на роботизацията на икономиката такива лозунги като «Земята – на селяните и фабриките – на работниците!» губят всякакъв смисъл, но с тях тя поставя под въпрос и отношенията между собственици и несобственици и *самата юридическа категория «собственост»*. Предприятия, в които «стоките» се произвеждат автоматично и средствата за съществуване се разпределят даром, не могат да донесат никакви печалби. От гледна точка на капиталистическата рентабилност те са губещи.“ „Производство и услуги, извършвани от роботи..., не могат да бъдат продавани, а само раздавани безплатно... Защото произвежданите автоматично в такова «стопанство» «стоки» не съдържат никакви стойности, както въздухът и водата в океаните“ [11].

А това означава изчезването на капитализма. Капитализмът е осъден на „сублимация от съвременното технологично производство“ [11]. Подобни опасения изразява и П. Бергер [3].

„Доколкото е засегнато натрупването на принадлезна стойност, технологичните иновации, които увеличават производителността на труда, дават противоречиви резултати. От една страна, отстранявайки живия труд от производствения процес, съществува тенденция към намаляване на общата маса на принадлезната стойност, извличана от капитала, а от друга страна има тенденция към нарастване на принадлезната стойност чрез извличане на стойност от всеки отделен работник, който остава в процеса на производството“ (Ч. Маджумбар) [39], т.е. чрез усилване на експлоатацията му. Първата тенденция е по-силна.

„Това е фундаментална преграда пред безкрайната капиталистическа експанзия. Докато в миналото нарастването на производителността на труда поради техническите нововъведения има тенденция да увеличава общата маса на принадлезната стойност, днес, след известен етап, възниква противоречие. Поради това е необходим постоянно разширяващ се пазар и буржоазията прави неистови усилия за създаване и разполагане на пазарите върху планетата. Обаче обхватът на това разширяване на пазара също е ограничен“ [39].

Затова (не само затова!) кризите се редуват една след друга, а съвременната макроикономика е просто наука за управление на кризите. Затова съвременната икономика е крехка система, податлива и на най-малките случайни и почти винаги неочаквани сътресения. Г. Константинов цитира Иля Пригожин [11]: „Когато една система, вследствие на бавните, но непрекъснати изменения, флуктуации и асинхронни осцилации на подсистемите си е доведена до дестабилизация и загуба на равновесие, тя става свръх-чувствителна към действието на вътрешни и външни сили, безпомощни до този момент да я променят или разрушат. Въздействието на тези сили, подготвяно от цялото предшестващо развитие и мащабът на техните резултати изглеждат за страничния наблюдател като случайност или «чудо»... В подобни условия една система загубва равновесие и започва да има ирационално поведение. Предишните закони, които са регулирали нейното съществуване и функциониране губят силата си. В подобни революционни моменти не е възможно да се предвиди теоретически посоката, която ще поеме промяната: дали системата ще се дезинтегрира в хаоса или внезапно ще се изкачи на едно по-високо ниво на организация и революционно преобразуване?...“

Това състояние на бифуркация е добре описано в математиката и механиката. Пригожин го превръща в принцип, валиден за всякакви системи.

Днешният капитализъм е в такова състояние на бифуркация, т.е. на неустойчиво равновесие. Не само количествените натрупвания (разрастваната се РР), но и малки смущения могат да го сгромоляшат. Понеже не се забелязва „по-високо ниво на организация“.

Накратко, *днешният капитализъм е невъзможен*. Как тогава все пак съществува?

5. Как капитализмът вижда спасяването си?

Р. Хайлбронер и Л. Туроу съвсем между другото, като нещо несъществено, споменават, че „системата има дефекти. При цялата си ефективност и динамичност, на нея ѝ липсват [морални] ценности“. „Да зависим само от пазарната система на разпределение означава да сме склонни да толерираме наличието на гладуващи хора по улиците“ [26]. За „ценностите“ ще стане дума по-долу, да обърнем внимание на „ефективността“ и „динамичността“.

Едно непрекъснато разрастващо се явление е финансиаризацията на икономиката. „Политиката на либерализация на финансовите пазари, *благата* и услугите (свобода на цените) и на капиталите (насищане на икономиката с ценни книжа и потискане на целия контрол върху паричната обмяна) и влошаването на националните системи за труд (гъвкавост на заплатите, уволнения, несигурност) открива перспективи за валоризация и възнаграждаване на финансовия капитал. Краткосрочните възнаграждаващи вложения изпреварват производителните инвестиции, твърде рисковани и несигурни за нашите буржоа, ревниви към своя материален, политически и социален комфорт. Светът се стреми да стане Борса под благосклонното око на държавите. Буржоата-носителите на спекулативни капитали, напълно рационални и движени от подражателно поведение, карат техните пари да плодоносят, следвайки и надувайки цената си. А действителната спекулация с парични и непарични активи на световно равнище се оценява (през 1998 – б.а.) на 1200 милиарда долара на ден, т.е. 40 пъти повече от ежедневната световна търговия“ (Д. Узунидис, С. Бутилие) [43].

Това е преливане от пусто в празно, понеже не се създават никакви блага. А какво „преливат“? Преливат ограбваното по различен начин (виж по-долу) от цялото общество. В. Форесте, не без сарказъм, описва този процес:

„Кога например ще видите «богатство», което вече не е «създадено» чрез създаване на материални блага, а е изцяло от абстрактни спекулации, свързани с производителни капиталовложения?“. „Производните от това, които сега нахлуват в икономиката, се свеждат до игри в казиното или до букмейкерски хватки“. Налице са „виртуални авоари, изобретени единствено с цел да играят собствените си игри. Тази спекулативна икономика се състои в залагането в различни видове бизнес, които още не съществуват и може би няма да съществуват“ [37].

„Осъществява се пълен трафик, където това, което не съществува, се купува и продава, където няма никакви реални авоари, нито дори символ, основаващ се на тези авоари, но където купуват и продават например риска, понасян от средата, или пък се измислят дълговременни контракти, които предстои да бъдат сключени или пък са въображаеми, където и дълговете се продават и отново ще бъдат търгувани, препредавани, прекупувани безкрайно; където най-често чрез взаимно уговорени контракти се урежда търговия на празни обороти на *базата* на виртуални стойности, която още не е започнала, но е гарантирана, като се създават други контракти, винаги сключвани с взаимни споразумения,

въвличайки в търговията самите контракти! Пазарът на рискове и дългове позволява на дилерите да се отдават на тези малки лудории, изцяло симулирайки сигурност“ [37].

„Такива гаранции за виртуални авоари и стойности се спазаряват безкрайно, а по-нататък търговията се води около тези пазарлъци. Толкова много въображаеми трансакции и спекулации, без обект и субект освен самите те, създават огромен изкуствен и акробатичен пазар, базиран на нищо друго освен на себе си, далече от всякаква действителност освен собствената си, фиктивен и въображаем, безкрайно усложнен от разюздани хипотези, от които се правят екстраполации. Спекулантите безкрайно и *ad infinitum* спекулират със спекулациите. И със спекулациите върху спекулациите. Това е паянтов, илюзорен пазар, основаващ се на дълбоко вкоренена измама, пазар до такава степен плод на халюцинация, че чак става поетичен“ [37].

За дилерите занимателната игра може би е поетична, но за предприемчивия буржоа тя е чиста печалба. За предприемчиви хора като Джордж Сорос и Роберт Максуел. А иначе това са нетрудови доходи. Понеже „труд“ означава съзнателна целенасочена дейност, свързана с произвеждането на всякакви блага. Тук не се създават никакви блага.

Най-добре се справят с този начин на ограбване на обществото корпорациите, особено транснационалните [1, 3, 26, 29, 34, 35]. „...смешно е да се говори за свобода в общество, доминирано от огромни корпорации“. „Те са тоталитарни институции – дават заповеди отгоре надолу...“, „...корпорациите са незаконни институции на тиранична власт с интелектуални корени вероятно във фашизма и болшеvizма.“ Сорос „допуска наличието на пазарна система, което съвсем не е истина. Това, което е разпространено, е корпоративен меркантилизъм, който се подкрепя – и съдбоносно е свързан с нея – в голям мащаб от държавната власт“. На практика корпорациите са всесилни: те са вечни; могат едновременно да присъствуват на много места; не могат да бъдат вкарвани в затвора; нямат срам; не се интересуват от бъдещите поколения; интересуват се само от печалба; няма ограничения за размера им; могат да влияят върху политиката и да определят кое е престъпно и кое не е; могат да се комбинират; могат да създават филиали. Никой гражданин няма такива права и възможности (Р. Мокхибер, Р. Уейсман) [40]. Обратните твърдения са фалшиви митове.

Откъде се вземат истинските стойности (блага), които виртуалната „икономика“ „източва“? От тези, които ги произвеждат. *Виртуалната „книжна“ икономика е узаконена от държавите форма на грабеж,*

осъществявана главно от транснационалните корпорации. Вследствие (не само) на нея, световната икономика е пред катастрофа. Н. Чомски пише [34]: „Така през 1970, преди премахването на системата от Бретон Ууд, която значеше регулиран обмен на валутите, около 90% от капитала в международния обмен бе действително икономически обвързан, обвързан с инвестиции и търговия, а 10% бяха спекулативни. През 1994, в последния доклад, който съм видял, имаше 95% спекулативен капитал и оттогава навярно е нарастнал. Това има необикновен ефект“.

„Ефектът наистина е необикновен. Тези числа вещаят световна *икономическа катастрофа* не за бъдещето, а за *настоящето* – *катастрофата вече е настъпила* и не може да бъде победена чрез борсови хитрини и изтънчени макроикономически модели в рамките на глобализацията. Днес всеки достатъчно голям спекулант, играейки с електронните пари (electronic money) и ценните книжа на 95-процентовата книжна икономика (paper economy), *може да срине икономиката* в даден отрасъл или дадена държава. Независимо от производствената организация, рентабилността и общата ефективност“ [1].

„Основен, обективен, вътрешно присъщ недостатък на капитализма е, че целта на икономиката (и на обществото като цяло) е *единствено извличането на печалба (принадена стойност)*. Високият или ниският жизнен стандарт на хората е страничен резултата от главната цел, но самият резултата не е цел. Номинално, при «класическия» капитализъм, капиталистите са заинтересувани да има население с висока покупателна способност, защото то самото е обширен пазар. Реално всяка компания, преследвайки краткосрочни цели, е готова да намалява надниците и да увеличава работното време до възможните екстремуми, без да се интересува от последиците. Дори само това е достатъчно за перманентни кризисни флукутации“ [1]. Във всички епохи от търговия и развлечения (развлекателна индустрия) се е печелело повече и по-бързо, отколкото от производство. Днес това е доведено до абсурд, особено във виртуалната „икономика“. Само че тази икономика тип „казино“ (casino economy) не произвежда принадлежна стойност и, вследствие на това, общите печалби намаляват.

Въпреки това, капиталистите и икономистите продължават да хитруват. „Големият икономист от Службата за околната среда на Световната банка Норман Дейли подчертава факта, че високият брой – и с постоянно нарастване – на безработни в Третия свят «ще задържи едно твърде голямо предлагане на работна ръка и ще попречи навсякъде по света да се предложат значително по-високи заплати». Към това се

добавят репресията и терорът“ [29].

Налице е „възвръщане към по-ранни форми на екстензивна експлоатация (надомна работа, работа на договор, по-дълго работно време и пр.) и въвеждането на високоскоростни информационни системи“ (Дж. Петрас) [41]. „Екстензивната експлоатация“ съдържа повече ръчен (жив) труд и, следователно, дава повече принадена стойност.

Индустриализираните западни страни, стоящи зад своите компании, провеждат целенасочена политика на деиндустриализация на страните от Третия свят, включително и на тези от Източна Европа и бившия Съветски съюз – не бива да има конкуренти при подялбата на печалбите! „Югът (така означават Третия свят – б.а.) се оказва с определена роля за услуги: той трябва да доставя суровини, евтина работна ръка, пазари, перспективи за инвестиране, а по-късно и за изхвърляне на отпадъците в него“. „Съединените щати трябва да намерят средства за «упражняване на икономически натиск» върху страните, които не приемат своята роля на доставчици на «стратегически продукти и други суровини», се казва в доклад на Съвета за национална сигурност (M5C 48 от август 1949). А политическият съветник на държавния секретар на САЩ Лоренс Дуган се възмушава: „Латиноамериканците са убедени, че първите печеливши от развитието на ресурсите на една страна би трябвало да бъдат хората от тази страна. Напротив, позицията на САЩ е, че първите печеливши би трябвало да бъдат американските инвеститори... Не трябва да се отива към излишна промишлена експанзия, която би потъпкала американските интереси“ [29]. Според представите на американския елит, предназначението на света е да поема излишните капитали на американските инвеститори; последните трябва да изнасят цялата печалба у дома си.

Изнасянето на печалбите е „източване“ на национален доход от страната, приела чужди инвестиции. За въпросната страна остават само нископлатените „работни места“ и съсипаната икономика (през последните години „работни места“ е евфемизъм, използван пред публиката вместо „печалби“, за скриване на действителното положение на нещата). За Запада „източването“ на Третия свят е един от основните източници на печалба и неговата роля непрекъснато нараства.

Подобен подход имат и големите световни организации, като Световната банка, която счита, че „облагането с данък на мултинационалите, за да се предотврати миграцията на нископлатените работни места към развиващите се страни би било непродуктивно“ или че „пренасянето на производството навън е ефикасна стратегия за увеличаване на

пазарния дял на компаниите в конкуриращия се свят или за минимизиране на загубите“ [37]. Например САЩ са изнесли извън страната почти цялата си промишленост, невключена във ВПК и фактически „живеят“ от „източването“ на целия свят. Тъкмо затова „имат интереси“ по цялата планета.

„Пазарът може да избира своите бедни на по-голяма територия; каталогът става по-богат, защото сега има бедни бедни и богати бедни. А там (в Третия свят – б.а.) винаги могат да се намерят даже по-бедни бедни, по-достъпни и по-невзискателни“. Всъщност, съвсем невзискателни. „фантастични продажби при намалени цени! Специални оферти навсякъде. Работната ръка е срещу нищо, ако пожелаете да отидете там. Следващата изгода: избирайки тези бедни – бедните бедни – вие правите по-бедни богатите бедни и, веднъж станали по-бедни, близки до бедността на бедните бедни, те на свой ред ще станат по-малко взискателни. Живот-песен!“ [37]. Това е смисълът на глобализацията – да създаде рай за мултинационалите или поне да „закърпи“ положението. Само че не може да го закърпи завинаги. Заради някакъв си жив труд, принадлежна стойност и технически прогрес! Може само да „източва“ Третия свят, докато има нещо за източване. А после?

После „за тези, които искат да печелят на всяка цена, не остава никакъв друг изход, освен диктатура вътре в страната при отглеждането на един лумпенизиран плебс, който ще се опитват да залъгват с патриотични сказания и социална демагогия, с цивилизаторски мисии и расизъм, с долнокачествени пържоли и евтино вино, със спорт и масова «култура» – от суеверието до порнографията. *А навън – експанзия, грабеж и екстерминация.* Най-напред локални войни за завладяване на суровини, пазари и по-добри стратегически позиции, а след това и световни – между развалилите своя договор империалистически мародери“ [11].

Обедняването става повсеместно, но особено ясно личи в Третия свят. Дори такъв апологет на капитализма, като П. Бергер, е принуден да признае: „Икономическият ръст сам по себе си не води до развитие. Все пак е възможно едно ограничено малцинство от хора да извлече полза от този растеж, докато масата от населението остане затворена в бедността. Разумното понятие за развитие по необходимост предполага *разпределение на богатата на растежа*“ [3]. Казано е крайно меко и предпазливо. Следва и обяснението: „Националната предприемчивост се задушава и често придобива формата «индустриален инфантицид» (детеубийство), т.е. местното индустриално производство се задържа от интереса на чуждите предприятия, доминиращи в националната

икономика. Последно, но не по значение, местното население обеднява, с изключение на т.н. компрадорска класа – местни кръгове, които стават агенти на чуждия капитал“ [3]. Нали това е действителната цел на глобализацията!

А. Г. франк има по-радикално обяснение: „...неразвитостта на Третия свят не е състояние, което предшества идването на международния капитал в тези страни, а по-скоро състояние, причинено от този международен капитализъм и това става неизбежно“ [3].

За „закърпване на положението“ често се използва *инфлацията*. Тя може да бъде както неочаквана (стихийна), така и предизвикана. Съвременните макроикономисти и делови среди съвсем „научно“ я предизвикват по време на „растеж“ [20, 26]. Инфлацията „стопява“ парите на „обикновените хора“, докато деловият свят, винаги в течение на събитията, запазва или увеличава богатствата си (например като обмени парите с чужда, в момента устойчива валута). „Източените“ от бедните към богатите пари служат за инвестиране в „растежа“.

Според (не само) Г. Константинов, „това общество е осъдено да се въоръжава!... Въоръжаването е пряко следствие от РР при запазване на старите обществени структури и отношения“ [11]. Всъщност, то е следствие от намаляване на печалбата = принадлежната стойност. Военните поръчки са „най-глъстата“ плячка за бизнеса, несвързана с рискове, понеже зад тях стои държавата. Може да възникне въпросът защо обществото харчи пари за оръжия, които не му носят печалба. Отговорът е прост: разходите се заплащат от всички данъкоплатци, а печалбата е само за деловите среди. Милитаризацията на една държава е нужна и за политически и военни цели, но за това ще стане дума в следващата глава.

Неолибералната идеология налага на всички страни в света, където не срещне отпор, приватизация на обществените сектори на икономиката. Това е обяснимо. Виждайки настъпващата (или вече настъпилата) икономическа катастрофа (спомнете си процентите 95:5 по-го-ре), богатшите се стремят в крайна сметка всички богатства по света, закупени на безценица, да се окажат в техни ръце. Пропагандните оправдания са, че частната икономика е по-ефективна. Чомски [34] предпазливо заявява: „Доказателства за това не съществуват“. Дж. К. Голбрайт е категоричен: Това е без значение. Големите предприятия се управляват от наети мениджери, за които е безразлично дали предприятията са държавни или частни; появява се излишно за производството и за обществото звено от акционери, което присвоява печалбата от частните предприятия [9] и това е нетрудов доход. Резултатите от приватизационната вълна по

света са на път да опровергават неолибералното пропагандно клише. Приватизираните наскоро предприятия произвеждат по-нискокачествена и по-скъпа продукция.

Пропагандата непрекъснато вдига шум за средния и дребния бизнес и за средната класа. В същото време този бизнес упорито и целенасочено се унищожава, а средната класа се стопява (в редица страни на Латинска Америка въобще няма средна класа). Всяка година 90% от фирмите в САЩ (малки и средни) фалират и възникват други (това е похабяване на ресурси), а от 1970 до 1985 средната класа е намаляла от 65% на 58% от населението (К. Лаш) [12]. Целта е да се постигне максимална концентрация на богатствата.

Тъй като при роботизацията хората са излишни за производството, целта е работещите все още да се върнат в условията на труд от XIX и дори XVIII век (roll back) [35]. Затова една след друга се отнемат социалните придобивки на „обикновените хора“. Г. Константинов предвижда: „Социалната поляризация ще расте поради желанието на богатшите да компенсират «загубите» си (от изчезването на принадлежната стойност – б.а.) чрез ограбване на малкото, което капиталът е оставил на пролетариите и лумпенпролетариите. Върху тази плоскост ще се развият невиджани и неподозирани похвати на грабеж. Предстои ни да бъдем свидетели (и жертви) на невероятната изобретателност на гангстерите, спекулантите, политическите мошеници и всички други видове паразити, които ражда «отмиращото» пазарно стопанство. Всичко това ще ни доведе до ужасяващи размери на мизерията и социалното неравенство“ [11].

Според Адам Смит, „човек, чийто живот минава в изпълнението на няколко прости операции... изобщо става толкова глупав и невеж, колкото е възможно за едно човешко същество“ [29]. Тъкмо такива „професионалисти“ са нужни днес. Новооткриващите се „работни места“ в по-голямата си част са за „прислуга, лакеи, келнери, готвачи, пазачи, шофьори, портиери, секретарки, продавачи“ [11], дистрибутори, компаниянки, детегледачки, охранители...

Народите не биха позволили всичко това, ако не бяха подложени на мощна разлагачка пропаганда, разработвана от опитни психолози и осъществявана от различни институции: медиите, образователната система, рекламата, public relations, фондации, секти, партии... „Типичната картина, рисувана от бизнес-пропагандата след Втората световна война във всяко нещо – от телевизионните комедии до школските учебници – е била: Всички ние живеем в хармония. Хамалинът Джо, неговата върна съпруга, твърдолинейният директор и приятелски настроеният banker –

всички ние сме едно голямо щастливо семейство. Всички ние трябва да работим заедно, за да се защитим срещу лошите момчета отвън – каквито са профсъюзите или голямото правителство – които се опитват да разрушат нашата хармония“ [34]. Елементарна манипулация, но когато се налива в главите на хората в течение на няколко поколения, се приема безкритично.

Здраво забити в съзнанието на мнозина са следните митове, силно отклоняващи се от действителността [1]:

1. Пазарната икономика, чрез търсенето и предлагането, а също и чрез свободната конкуренция, регулира пазара и по този начин решава всички социални проблеми.

2. Политическият либерализъм гарантира личната свобода (равенство пред закона) на всеки индивид.

3. Техническият прогрес може да реши всички социални проблеми.

4. Свободната търговия, като част от неолиберализма, укрепва националните икономики, защото ги прави по-конкурентоспособни.

5. Третата (информационна) вълна ще реши всички социални проблеми на човечеството и ще доведе до изобилие от блага.

6. Протестантската етика е залог за успех.

7. При демокрацията управлява народът.

8. Само чрез приватизация икономиката може да бъде направена рентабилна.

Всяко общество има една или повече идеологии, а всяка идеология има своя утопия. Без това не може да има общество, а само механичен сбор от индивиди. Днешният капитализъм не е създал своя утопия, а ползува стари митове, възкресени под формата на неолиберализъм – това са осемте точки по-горе. Някои от тях са били валидни за минали епохи, а други – никога. Ако пропагандата ги лансира натрапчиво, те се превръщат в днешни истини за мнозина.

Приемането на тези „ценности“ прави хората безпомощни, примирени, невротизирани от неуспехите си и ги превръща в пасивно „объркано стадо“, чиито постъпки и оценки не зависят от фактите. „Броят на създадените от днешното общество кретени, от неговата образователна и възпитателна система, от масмедиите, религиозни, държавни, партийни и прочие институции е огромен и, общо взето, процентите сред богатите не са много по-ниски от тези сред «четвъртото съсловие»“ [11]. „Облъченият“ от пропагандата не може да, бъде убеждаван с логически средства. Докато не се намери противоотрова на корпоративната пропаганда, всеки опит за съпротива е безнадежден.

В борбата за оцеляване на капитализма богатите въвеждат т.н. Нов световен ред, който е като стария. Контролът върху икономиките (съсипването им), най-вече в страните от Третия свят, е възложен на МВФ, Световната банка и други институции, подчинени на САЩ.

Д. Бел [2] вижда „спасението“ в ограничаване на изтичането на капитали, контрол върху многонационалните компании и изграждане на международна организация за обща икономическа политика (каквито са МВФ и СБ). Обаче нищо не може да спаси капитализма поради изчезването на принадлежната стойност (печалбата) и ограничените възможности за експанзия.

III. Краят на западната цивилизация

Културата на Европа и Средиземноморския ареал е свързана с древна Елада. За разделяне на културите, а оттам и на цивилизациите на Западна и Източна Европа, условно може да се приеме отделянето на православието от католицизма през 1054. Разбира се, това е постепенен процес. Когато се говори за западна цивилизация, обикновено се споменат римското право, хуманизмът, борбите за свобода и права..., а също (днес) демокрацията, свободният пазар, ограничаването на държавата, човешките права, индивидуализмът...

Всъщност, най-съществената черта на западната цивилизация е ограбването (от Западна Европа) на народите от другите континенти. „Западът покорява света не чрез превъзходството на идеи, ценностна система или религия..., а поради превъзходството си в упражняване на организирано насилие“. „В продължение на 400 години отношенията между цивилизациите се свеждат до подчиняването на другите общества на властта на западната цивилизация“ (С. Хънтингтон) [27]. Т.е. става дума за обикновен империализъм. Тази дума се появява в Британия през 1870, а в началото на XX век много политици гордо се наричат империалисти.

Причина за това е, че западното общество е капиталистическо, а капитализмът е невъзможен без постоянна експанзия. Експанзията води до покоряването на други народи и ограбването им. Възможен е империализъм без капитализъм, но не е възможен капитализъм без империализъм. Без ограбването на други народи капитализмът може да съществува само в латиноамерикански вариант – в слабо развити държави, самите те ограбвани от по-силните хищници. Невярна е дефиницията на Ленин, че империализмът е последна фаза на капитализма – още със създаването си капитализмът е империалистически (колониизирането на другите континенти е ярък пример за това; империалистическите войни за преразпределяне на света – също).

„Историчите смятат, че от откриването на Америка до 1800 от континента са били изнесени между 145 хил. и 165 хил. тона сребро и между 2739 и 2846 тона злато“ (Дж. Уедерфорд) [24]. Без подобни действия Западна Европа не би могла да „забогате“. През XIX век вече данъците от Индия „покриват“ 2/5 от бюджетния дефицит на Англия (Н. Чомски) [29]. Това позволява финансирането на нови завоевания и превръщането

на Англия в Британска империя. Западна Европа върви по този път.

„Започва епохата на империализма. Никога преди алчността – по-скоро за власт, отколкото за богатство – не е до такава степен на мода и не изглежда толкова морална. Никога преди динозаврите на управлението не са пели своите господарски химни с такава фалшива набожност. Като едно предчувствие за Оруел, войната се превръща в «омиротворяване», анексирането се предприема за «разширяването на свободата», местни владетели се заменят с европейци, които учат населението на «демокрация», милиони хора трябва да търпят европейското иго, за да се улесни «премахването на робството», някога цъфтящи икономики са разрушени в името на «прогреса», невежи грубияни от бедняшките квартали на Европа и Северна Америка заживяват в неочакван лукс в чужди страни и наричат това «саможертва», а оръдията бъдат унищожение, за да отворят път на «цивилизацията»“ (П. Кенон) [10]. Звучи съвсем съвременно. Понеже капитализмът е един и същ, макар и да ползува други технически средства.

Христоматиен пример за това е съдбата на Бенгалия – някога най-богатата и най-развитата страна в света (но по-слаба от Англия във военно отношение). Чрез целенасочено унищожаване на промишлеността за 200 години Англия съумява да я превърне в свой суровинен придатък и океан на бедността – днешната Бангладеш [29].

Нови страни като САЩ, тръгнали по пътя на „демокрацията и свободата“, също се движат в тази посока. Понеже са капиталистическа страна и печалбата (за „елита“) оправдава всичко. Въвеждат робството. Изтребват (в името на цивилизацията) повечето индианци, а оцелелите вкарват в резервати. И, естествено, мечтаят за експанзия – „нашата федерация е гнездото, начиная от което трябва да се насели цяла Америка на север и юг“ (Т. Джеферсон). Вкоренено е убеждението, че на юг е по-добре да управляват испанците, докато „нашият народ стане достатъчно напреднал, за да заграби тези територии от испанците парче по парче“ [29]. Половин век по-късно САЩ заграбват половината територия на Мексико (днешните щати Калифорния, Тексас, Колорадо, Невада, Юта, Орегон, Аризона, Ню Мексико).

А президентът-хуманист Уудроу Уилсон формулира „специалния дълг“ към всеки колонизиран народ: да го научим на ред, самоконтрол и подчиняване на изискванията на законите (нашите закони!). И продължава: „Понеже търговията не признава националните граници и понеже фабрикантът иска да има за пазар целия свят, знамето на неговата родина трябва да го следва и вратите на страните, които се затварят пред

него, трябва да бъдат разбивани. Концесиите, които получават финансистите, трябва да бъдат защитавани от министрите, дори ако това струва нарушаването на суверенитета на непокорните нации. Колонии трябва да бъдат създавани или завоювани така, че никоий ъгъл на света да не бъде изоставен и пренебрегнат“ [28]. Освен към империализъм, това е призив и към глобализъм. Днес призивът на президента-миротворец се осъществява с пълна сила.

Джордж Кенан, американски политик, дипломат, икономист и бизнесмен, е още по-откровен: Всички суровини в света (спомнете си израза т/(K-d)) са американски по право. Затова трябва да се борим с „широко разпространената идея, че правителството е отговорно за благосъстоянието на народа“ – това е комунизъм. „Крайният отговор може да изглежда неприятен, но... ние не трябва да се колебаем да апелираме за една полицейска репресия, упражнявана от местното правителство. ... По-добре е да имаме един силен (т.е. диктаторски – б.а.) режим на власт, отколкото едно либерално правителство, което е мекушаво, толериращо анархията и инфилтрирано от комунистите“ [28]. Тук „комунист“ е наричан всеки, който не се подчинява на Вашингтон.

Кенан не спира дотук: „Ако искаме да задържим разликата между нашето богатство и бедността на другите, трябва да оставим настрана «идеалистическите лозунги» и да се заловим за чистите и прости понятия за властта. ... Ако тълпата от негодници (народът – б.а.) се опита да надигне глава, трябва да ги накарате да се върнат на мястото си със сила по един или друг начин; за Третия свят чистото насилие е достатъчно. Ако пазарните сили спъват привилегиите у дома, бързо се хвърля в огъня и свободата на търговията“ [29]. Гениално просто. Прав е Ричард Никсон: „Когато видите, че губите играта, достатъчно е да смените правилата на игра“ [29].

Президентът на САЩ Джон Кенеди обявява своята политика за „нови граници“, с която „да спечели умовете и сърцата на хората“. В резултат на това се появяват т.н. Корпус на мира, Съюза за прогрес и... ескадроните на смъртта в Латинска Америка (днес вече ги има и в някои европейски страни). Тези институции работят в тясно взаимодействие с Държавния департамент и ЦРУ и служат за проникване в Третия свят и насаждане на „американския начин на живот“ и за „събиране на информация“, естествено. Пак тогава в Панама и форт Браг (САЩ) започва обучението на „сили за противовъстаническа дейност“ и оттам се пръкват елитни главорези, използвали „борбата срещу комунизма“ за насаждане на демокрацията по света. Пак тогава бива създадена

доктрината за „войни с ограничена интензивност“, прераствали днес в „хуманитарни агресии“.

Малко след края на Втората световна война се извършва унифицирането на латиноамериканските армии. Всички те задължително се въоръжават с американско оръжие, организирани са по американски образец, а офицерите им учат или специализират в САЩ. Фактически те са продължение на американската армия, издържано от туземците (сега този процес, под егидата на НАТО, се извършва в източноевропейските армии). Тъй като латиноамериканските страни не воюват помежду си, предназначението на армиите е да контролират правителствата и в случай на „неправилна политика“, да ги свалят от власт. Така отпада необходимостта от пряка агресия на САЩ, с каквито изобилствува историята на XIX и XX век.

Вижда се, че западната цивилизация се е разпространявала и защитавала не с пазарни и либерални средства, а преди всичко с насилие. Вследствие на това, „ако преди 1960 богатите страни са били 30 пъти по-богати от бедните, през 1990 ножицата се е отворила до такава степен, че разликата е 150 пъти! Този процес е необратим“ (Зб. Бжезински) [4]. И желан.

Посланието на Запада към другите цивилизации е: „За да имате успех, трябва да станете като нас, единствено правилният път е нашият“. „Тъй като подражанието трябва да се отнася не само до формата, но и до съдържанието, за да се извлекат поуки от западната цивилизация, трябва да се признае нейното превъзходство. Няма как да се избегне въвеждането на европейските езици и на западните образователни институции, дори те да насърчават свободомислието и лековатия живот“. Западът – и особено САЩ, които винаги са били мисионерска нация – е убеден, че незападните народи би трябвало да се ангажират със западните ценности на демокрацията, свободния пазар, ограничената власт на държавата, човешките права, индивидуализма и принципа на правото и да вградят тези ценности в своите институции. Малцинствата в другите цивилизации възприемат тези ценности и се опитват да ги наложат, но доминиращите нагласи в незападните култури варират от масов скептицизъм до яростно противопоставяне. Това, което за Запада е универсализъм, означава империализъм за останалите цивилизации [27]. Приемането на чужди ценности („позападняването“) означава загубването на собствената физиономия и идентичност. А мисионерската (цивилизаторската) нагласа е така дълбоко индоктринирана у повечето американци, че те са убедени, че носят свобода и демокрация на народите, които

поробват.

„Когато дадена цивилизация достигне универсално състояние, нейните народи биват заслепени от... «мираж на безсмъртието» и са убедени, че пребивават във финалната форма на човешкото общество“ (край на историята – б.а.). „Но общества, които приемат, че тяхната история е приключила, обикновено са общества, чиято история навлиза в упадък“ [27]. Днес това се случва със западната цивилизация. *Причина затова е, че е свързана с капитализма. Капитализмът е на път да рухне поради изчезването на принадлежната стойност и ограничените възможности за експанзия. И повлича в небитието и самата цивилизация.*

Нейният свят става неуправляем. „90-те години предоставят множество доказателства, подкрепящи парадигмата на «абсолютния хаос» в световното развитие: глобален срив на законността и реда, упадък на държави и нарастваща анархия в много части на света, глобална вълна на престъпност, транснационални мафии и наркокартели, увеличаване на наркоманията в много общества, общо отслабване на семейството, упадък на доверието и на социалната солидарност в много държави, етническо, религиозно и културно насилие и налагане на контрол със силата на оръжието в голяма част от света“. „Възходът на транснационалните корпорации, произвеждащи промишлени стоки, все по-успешно се конкурира с разцвет на транснационалните престъпни мафии, наркокартели и терористически банди, които ожесточено атакуват цивилизацията“ [27]. Всъщност, има преливане или сливане между политиките, легалните капиталисти и мафиотите, които също са капиталисти. Крайна цел на всички е печалбата и целта оправдава средствата. А хаосът напомня рухването на Римската империя.

Хънтингтон заключава: „Изглежда, че в световен мащаб цивилизацията отстъпва пред варварството, очертавайки контурите на безпрецедентен феномен, глобално средновековие, което връхлита човечеството“ [27].

Прогнозите на Хънтингтон за западната цивилизация са мрачни. Тя е „в процес на упадък и нейният дял в световната политическа, икономическа и военна сила намалява в сравнение с този на другите цивилизации... Западът все повече и повече е съсредоточен върху вътрешните си проблеми и потребности, сблъсквайки се със забавяне на икономическия растеж, с демографска стагнация, с безработица, огромен държавен дефицит, упадък на трудовата етика, ниски равнища на спестяванията, а в много страни, включително и в САЩ, със социална дезинтеграция, причинена от наркоманията и престъпността. Икономическата мощ

бързо се измества към Източна Азия, а военната сила и политическото влияние също клонят в тази посока“ [27].

„В много отношения тяхната (на САЩ – б.а.) относителна мощ ще запада с ускорени темпове. ... Част от структурната мощ на САЩ ще изтече в други нации; друга част... ще се озове в ръцете на недържавни играчи, каквито са многонационалните корпорации“ [27].

„Най-значителна част от мощта се пада и ще продължава да се пада на азиатските цивилизации, като Китай постепенно ще се изгради като онова общество, което най-вероятно ще се окаже основният конкурент на Запада за глобално влияние“ [27].

„Азиатците смятат, че Западът губи способността си да принуждава азиатските общества да се съобразяват със западните стандарти за човешки права и други ценности“. Те смята, че „икономическият им успех е преди всичко продукт на азиатска култура, превъзхождаща културата на Запада, който залязва в културно и социално отношение“. На Запада „противостоят достойнствата на азиатската, предимно конфуцианска култура, определили този успех – ред, дисциплина, отговорно отношение към семейството, трудолюбие, колективизъм, въздържаност...“. „От гледна точка на източноазиатците, успехът на региона се дължи преди всичко на културния акцент върху колективното начало, а не върху индивидуида“ [27].

„Отхвърлянето на... западната цивилизация означава край на САЩ като такива, каквито ги знаем. Освен това то означава и края на западната цивилизация. Ако САЩ се разпаднат (а това ще стане! – б.а.), Западът ще се смали до Европа (не цялата! – б.а.) и няколко малки презокеански държави с европейски заселници. Без САЩ Западът се превръща в миниатюрна и западаща част от световното население, разположена на малък и несъществен полуостров на Евразийския масив“ [27].

„Азиатските ценности са универсални ценности. Европейските ценности са си европейски ценности“, заявява министър-председателят на Малайзия Махатир [27].

„Ако трябва западните общества още веднъж да бъдат формирани от западната култура, това може да стане само в резултат на експанзия, военно разгръщане и налагане на западната сила (тъкмо това се прави сега – б.а.). Империализмът е логично следствие от универсализма.“ „Западният универсализъм е опасен за света, защото може да предизвика голяма междучивилизационна война..., а е опасен за Запада, защото може да доведе до неговото поражение“ [27].

Въпреки опасността от поражение, Западът под ръководството на

САЩ се ориентира към „налагане на западната сила“ и крои планове и стратегии за господство над света – такава е природата на западната цивилизация и тя не може да съществува без империализъм и всякакво насилие. „Който владее Източна Европа, господства над стратегически значима територия; който владее стратегически значима територия, господства над световния остров (Евразия – б.а.); който владее световния остров, господства над света“. Затова „трите големи императива на имперската (на САЩ – б.а.) геостратегия са: да предотврати тайно споразумение между съперниците и да се държат васалите в зависимост по отношение на сигурността; сателитите да бъдат покорни и да се чувствуват защитени (от кого? – б.а.); да се попречи на обединяването на варварите“ (Зб. Бжезински) [5]. Тук „сателити“ и „васали“ са Англия, Франция, Германия..., а „варварите“ са Китай, Индия...

Ключова роля в тази стратегия играе НАТО. „НАТО не само предоставя главния механизъм за упражняване на американско влияние върху европейските проблеми, но е и основата за решаващото в политическо отношение американско военно присъствие в Западна Европа“. Затова „всеобхватната политика на САЩ относно Евразия няма да бъде възможна, ако предприетият от Америка опит за разширяване на НАТО се натъкне на непреодолими препятствия. Провалът ще дискредитира американското лидерство; той ще разколебае идеята за разширяването на Европа (под «Европа» тук се разбира «Западна Европа»); това е имперски абсурд – б.а.), ще деморализира централноевропейците и би могъл отново да разпади затихналите понастоящем или угасващи руски геополитически аспирации към Централна Европа. За Запада това ще означава самонараняване, което може сериозно да навреди на изгледите за истински европейски стълб в една евентуална архитектура на сигурността в Евразия; а за Америка това би било не само регионално, но фактически и глобално поражение“. Особено важно е Украйна да се вкара в НАТО – това би разкъсало връзките ѝ с Москва и би лишило Русия от възможността за възстановяване на империята [5].

И по-нататък: „САЩ се стремят към реорганизация на междудържавното сътрудничество в цяла Евразия..., при което на континента да има не една водеща сила, а множество средни, относително стабилни и умерено силни държави... чийто индивидуален и дори колективен потенциал да отстъпва на мощта на Съединените щати“. „Следователно, от първостепенен интерес за Америка е да си осигури гаранции, че никоя отделна сила няма да контролира това важно геополитическо пространство (Средна Азия – б.а.) и че световната общност (западните

държави – б.а.) ще има неограничен финансов и икономически достъп до него“ (колективен колониализъм – б.а.). „Най-непосредствената задача е да се гарантира, че никоя държава или коалиция от държави няма да са в състояние да изтласкат САЩ от Евразия или дори значително да ограничат ролята им на арбитър“ [5]. Тук навсякъде интересите на Вашингтон се представят за интереси на цялото човечество по същия начин, както интересите на господстващите класи се представят за интереси на всички. По-знаменателно е, че Бжезински без смущение и нагло излага имперските стремежи на САЩ и Запада.

Дълго време управниците на Запада използват плашилото на комунизма (СССР) за „затягане на гайките“ както у дома си, така и в Третия свят. През 1990 американският конгрес „най-после признава открито, че съперникът е Третият свят“ [29]. „След почти пълното изчезване на заплахата от Изток планирането в НАТО е ориентирано все повече към потенциалните заплахи от Юга“ (Третият свят – б.а.). „Южният вал заменя Централния фронт и бързо се превръща в новата фронтова линия на НАТО“ [27]. Това е открито признаване на агресивната същност на пакта и на Западна Европа и САЩ, тъй като в момента никой не ги застрашава. Всъщност, НАТО е американската военна и политическа полиция в Европа, за да не се създаде европейска сигурност извън контрола на САЩ.

Тъй като „показването на мускули“ пред неравностойни противници като Куба, Либия или Сирия не оправдава непрекъснатото превъоръжаване и скъпите програми за „Звездни войни“, бе измислен нов враг – *международния тероризъм*, включително държавния (виж [1, 28, 29, 33]). Всъщност, най-големи терористи са САЩ и „васалите“ им. Обаче „нашите терористи“ са обявени за „борци за свобода“, а „техните“ борци за свобода – за терористи. Борбата с тероризма (включително с наркотиците) дава богати възможности за намеса във вътрешните работи на непослушните държави.

В края на 70-те години американският президент Джеймс Картер изведнъж се загрижи за правата на човека извън САЩ и формулира своя доктрина. През целия следвоенен период Западът селективно се е грижил за правата на човека на „поборените народи в Източна Европа и СССР“, в Китай или Куба, а в по-ново време за правата на мюсюлманите в Босна, на албанците в Сърбия и Македония, на турците и циганите в България... Обаче никога не се е загрижил за правата на латиноамериканците, смазвани от правителствата си и избивани от ескадроните на смъртта или за правата на кюрдите в Турция. Стигна се до издигане на

тезата, че човешките права стоят по-високо от националния суверенитет. С което международното право рухва. Това е причина днес да се говори за „империализъм на правата на човека“ [27].

Рухването на реалния социализъм в СССР и Източна Европа дава „глътка въздух“ на капитализма и отгук на западната цивилизация – откриват се възможности за временна експанзия, докато бъдат колонизирани новите територии. След като богатствата им бъдат „опоскани“, а „ненужното“ (за Запада) унищожено и населението хвърлено в първобитна мизерия, упадъкът ще продължи с главоломна скорост до гибелта на „системата“.

„Може да се увеличи броят на полицаите и на суперспециалистите в борбата с «гангстерите» и «тероризма» и с всички, които не приемат правилата на тази «игра», но такъв свят няма да бъде свят на стоковото производство, на «свободната пазарна игра», на финансовия и индустриалния капитал, на «свободно продаващата си работна сила», а още по-малко на... демокрацията“ (Г. Константинов) [11]. А това значи, че няма да бъде и на западната цивилизация.

Ж. Елюл [31] и М. Фери [25] предлагат рязко намаляване на работното време (до 2 часа дневно). Кое би решило проблема с безработицата и би поставило техническия прогрес в служба на цялото човечество, а не само на „елита“. Стремящите се към бързи печалби капиталисти няма да се съгласят. Но дори и тогава необходимостта от експанзия (т.е. агресия) остава. А това вече е невъзможно – земята не е безкрайна. Тъкмо поради това западната цивилизация, отдавна преминала своя апогей, трябва да загине. Какво ще дойде на нейно място? Някоя от съществуващите или съвсем нова? Това е непредсказуемо. Но неминуемо ще има нещо ново.

IV. А сега накъде?

1. Какво би станало...

Ж. М. Гуно [7] и П. Кенон [10] наричат имперска епохата, която ще последва след демокрацията, приемайки, че демокрацията, а не капитализмът характеризира обществената система. „Хората ще имат само частни интереси“ и ще се борят „всеки срещу всеки“ за власт, която ще принадлежи на транснационалните корпорации; те няма да изпитват нужда от свобода, но ще се чувствуват свободни; обществото ще се състои от „взаимнозаменяеми елементи“, хора-конформисти, с процедурен морал и силно корумпирани и винаги манипулирани от политиците и пропагандата; ще има световно правителство и „париите“ от Третия свят ще живеят в непозната досега мизерия. Всичко това в условията на един вечен капитализъм. Това е едно свръхтоталитарно общество, населено с кретени. Деграцията на човека би била толкова драстична, че той не би могъл да се нарича *homo sapiens*.

Още през 20-те години на ХХ век П. Бицили [6] пише, че „банкократията“ е един от най-съществените елементи на онова, което се нарича „капиталистически феодализъм“. Н. Чомски цитира Джон Дюи [30]: „Демократичните форми имат малко значение, когато животът на страната – производство, търговия, медии – се управлява от частни тирании, които се наричат «индустриален феодализъм» и в които работещите са във властта на ръководството, а политиката се превръща в сянка, хвърляна от едрия бизнес върху обществото“. Движението по посока на някакъв нов феодализъм се извършва пред очите на всички: основните икономически решения се налагат (от свръхбогатите, от техните транснационални корпорации, представяни от назначените от тях правителства) чрез непазарна икономическа (политическа, военна, терористична) принуда. Това е опит за спасяване на властта и богатствата на богаташите, които може би би успял, ако не срещне отпор.

Новият феодализъм може да допълзи тихо и незабелязано с постепенна замяна на икономическите, правните и моралните норми, при пълна пасивност на обработваното от пропагандата население. Но може да дойде и чрез „трета световна война, с образуване на нови империи и разрушаване на старите, със стотици милиони трупове, с разрушаване на собствената им (на Запада – б.а.) цивилизация и някакъв нов световен

план «Маршал» за възстановяването ѝ (ако се възстанови! – б.а.) със същите социални и международни отношения, които с неумолимостта на смяната на сезоните водят до... повторение на познатата ни история“ (Г. Константинов) [11]. Историята не се повтаря, въпреки че има аналогии. А новият феодализъм е възможен, но не е задължителен път на развитие.

Зб. Бжезински прогнозира [4]: „Американското общество не може да бъде модел за света – в морално отношение и като икономическа практика – ако на преден план излезе една по същество корнукопична (консумативна – б.а.) етика, а огромното, но обедняващо мнозинство бъде изключено от значимо социално участие. Обсебването от удовлетворяване на материалните желания, които все повече и повече излизат от контрол, може само да укрепи и да задълбочи обективната и субективната пропаст, вече разделяща човечеството“. Може и това става. Обществото на американската държава-грабител наистина не може да бъде модел за ограбваните колонии. А консумативната „етика“ се насажда принудително от цялата пропаганда на късния капитализъм.

И така, има морална криза. „Светлото комунистическо бъдеще“ изисква един морал. „Спасяването на душата в отвъдното“ – друг. А пък „печалба на всяка цена“ – трети. Въпреки че номинално десетте божи заповеди остават в сила. Но на Запад „човек се чувства в правото си да има онова, което пожелае, независимо дали го заслужава. Така моралните преценки стават излишни, ... законовата процедура и особено съдебната система заместват морала и църквата... Всичко това може да бъде наречено «процедурен морал», основан на външни правила, ръководещи поведението и социалното взаимодействие“ [4]. В рамките на късния глобализиращ се капитализъм моралната криза не може да бъде преодоляна.

Във времена на криза, когато обществото е стигнало до задънена улица и не вижда изход от нея, често възникват нови религии, появяват се ереси или съществуващите религии се разцепват на няколко конфесии. Това помага на хората да излязат от стреса и да не полудеят. Една нова религия събужда надежда, „снема“ част от общественото напрежение и отстранява от обществените (обикновено класови) борби част от населението, насочвайки го към извънземно спасение. В момента има условия за появата на нова религия на базата на някоя от многобройните секти. Това е възможно, но не е задължително.

Още Маркс изтъква, че съществува неразрешимо противоречие между производството, което е обществено и присвояването, което е

частно [14]. Това води до диспропорции, разхищения и кризи и в икономиката, и в обществото.

Д. Бел продължава в друга плоскост: „Постиндустриалното (и индустриалното – б.а.) общество е... комунално общество, където социалната единица е груповата организация, а не индивидът, където решенията трябва да бъдат постигнати посредством определена политическа организация..., а не посредством пазара. Но сътрудничеството между хора е нещо по-трудно, отколкото управляването на вещи“. Това би означавало да изчезне капитализмът, а заедно с това и западната цивилизация. Опитите за държавно регулиране могат временно да смекчат конфликта, но не могат да го премахнат. Противоречията биха изчезнали, ако пазарът приеме подчинено положение спрямо обществените нужди (сега пазарът заема подчинено положение, но не спрямо обществените нужди, а спрямо нуждите на свръхбогатите). При капитализма това е невъзможно. Конфликтът води до революции, макар че в момента не се вижда задаването им. Умелата пропаганда насочва масите в друга посока.

През 70-те години Дж. К. Голбрайт предупреждава, че „обществената нищета ще се задълбочава с нарастването на личното потребление“ [2] (поради крайните ресурси на планетата и безкрайните апетити на потребителите). Този проблем бе разискван в предишните глави. Това също води до социални конфликти и революции.

През 1965 Х. Маркузе пише [13]: „Днес опозицията на централното планиране в името на либералната демокрация, която е отхвърлена в действителността, служи като идеологически стожер на репресивни интереси. Целта на автентичното самоопределяне на индивидите зависи от ефективния социален контрол върху производството и разпределението на предметите от първа необходимост“. „Поради начина, по който организираме своята технологична база, съвременното индустриално общество има склонност да стане тоталитарно“. „Границите на тази [съществуваща] рационалност и на зловещата ѝ сила се оказват в прогресиращото заробване на човека от системата на производство...“, „...става ясно, че има нещо погрешно в самата система“, „...общата организация става тоталитарна поради вътрешни основания, отхвърляйки алтернативите“.

Днес склонността на системата „да стане тоталитарна“ е осъществена. Тя е тоталитарна. Защо тъкмо днес?

Всеки човек, станал политик, неволно или нарочно постепенно променя вижданията си за света. От даден момент нататък най-важна цел във вселената става личната му политическа кариера. С такова извратно мислене той престава да бъде човек и деградира в морално

отношение (всякакви комбинации са позволени в името на личната кариера). Стреми се към властта като пеперуда към горяща свещ. Станал управник, той започва да унищожава народа си, решавайки всички свои управленчески проблеми (проблеми, колкото щеш!) за сметка на „обикновените хора“. Въобще не се сеща, че ако унищожи всички, няма над кого да властвува. Апетитите му за власт са безгранични и, ако има възможност, управникът ще превърне системата в тоталитарна, оглавявана от него. Някои политици (управници) се примиряват и с по-малко (въпрос на възможности), но „идеалният“ модел е такъв. Отклоненията от модела са толкова малко (Шарл де Гол, Сун Ят Сен...), че не дават облика на съсловието „политици“.

В предишните епохи тази стръв към тоталитарна власт не е могла да бъде удовлетворявана. Това става възможно едва с появата на електронните комуникационни средства – радио, телевизия, спътникови връзки, шпионска система „Ешелон“... Тези средства правят възможен контрола и над най-интимните страни на човешкото битие, а в съчетание с пропагандата (и рекламата, като част от нея), разработена от опитните психолози на public relations и другите мозъчни центрове на богатите, позволяват изключително ефективно манипулиране на хората – усъвършенствувани методи бързо могат да „снемат“ параметрите на всеки човек, група от хора или цялото общество и чрез включване на нужната програма да предизвикат желаната реакция. Днес това е почти „автоматизирана“ рутинна операция. Естествено, хората не знаят, че са превърнати в опитни животни и управляеми работи – всеки смята, че внушението му мнение е негово собствено, а предизвиканата реакция е негово собствено решение. Засега не е изнамерена достъпна противоотрова срещу кретенизирането на масите.

Ето защо *в днешно време е възможна само тоталитарна обществена система*. Поне в условията на капитализма (реалният социализъм е вид държавен капитализъм).

Съвременният усъвършенствуван тоталитаризъм на западните общества е превърнал демокрацията в досаден процедурен ритуал. Единственото реално право на гражданите е да гласуват за някои от кандидатите, които реалната държавна или световна власт на свръхбогатите им е подбрала. Те не само че не участвуват във вземането на управленчески решения, но обикновено не знаят за какво става въпрос – всичко е секретно (обикновено в името на националната сигурност), освен дребните битови клюки и пикантерии, с които е заменена истинската информация. В някои страни (Швейцария, Швеция, Финландия...) има останки

от буржоазна демокрация, но те бързо се „изживяват“. *Западните общества са тоталитарни общества*. И не могат да бъдат други.

Броят на „излишните“ хора ще расте и „елитите“ (богаташите) някакси трябва да се справят с тях. За известно време пропагандата, кретенизираща хората, ще притъпява класовите противоречия между бедни и богати. Когато „излишните“ (безработните) станат преобладаваща част от населението, това няма да бъде възможно. Затова още отсега „излишните“ за бизнеса хора постепенно трябва да бъдат „елиминирани“. Според Барбара Хубард, „1/4 от човешкия род трябва да умре“, а според Сам Кийн, трябва „да се намали населението на света с 90%“ [21], т.е. 10 пъти. Други са на мнение, че населението на света трябва да се намали 5, 10 и дори 600 пъти [19]. Най-популярна е версията за т.н. златен милиард, т.е. населението да се намали 6 пъти. Има разлики в оценките, но не и в решенията.

В момента тази „програма“ се изпълнява. Оказва се, че войните, репресиите, СПИНът и други геноцидни „мероприятия“ не дават желанния резултат в нужния обем. Най сигурно средство е организирането на глад. Тук вече успехите са безспорни – над 1 милиард души в света гладуват, въпреки че земята може да изхрани много по-голямо население от сегашното.

Всичко това не може да спаси капитализма и западната цивилизация. Но, загивайки, те могат да унищожат планетата – съвременните технически средства позволяват това.

2. Какво би могло да стане...

„Последните години са били най-изявени в спокойната слепота на създаването на абсолютен контрол; най-изявени в скритата история на напредъка, останал незабелязан и на широко разпространеното безгрижие. Безгрижие е, че даже самото безгрижие не бе забелязано. Няма съмнение, че липсата на интерес и на наблюдение е било резултат от упоритите стратегии на бавно настаняване на троянски коне, криещи хитро какво носят – т.е. на липсата на бдителност – така че самите те си остават неоткриваеми...“ (В. форесте) [37].

„Сега сме тук, в нов свят, управляван от сили, подчинени на неизпитани системи, в които добре действуваме и реагираме, като че ли нищо не е станало, като че ли вървим, сънувайки в съгласие с организация и икономика, станали неработещи“ [37].

„Всичко е било режисирано толкова отдалече, от времето, когато се намесвахме [в играта] или мислехме, че го правим. Всяка форма на протест е изчезнала. Дори на сме обърнали внимание на *fait accompli* (свършения факт); вече сме заключени в него“ [37].

„Остава нашата пасивност да ни оплете в бримките на политическата мрежа, покриваща световния пейзаж“ [37].

„Нашата слепота даже към очакваната проява на края на труда е продължила тъй дълго. Новите технологии и автоматизацията например бяха предсказуеми (и изглеждаха тъй обещаващи), а не бяха взети под внимание чак до деня, когато бизнесът ги употреби и, след като веднъж ги бе използвал прагматично, ги включи в употреба, без много да му мисли, като благодари за напредъка, който дават, усвои ги и се самоорганизира около тях в наша вреда“. „На идеята за край на труда тогава се гледаше като на... освобождение“ [37].

„След това, при мълчаливата уплаха, бяхме застопорени в прокълнати обществени места, в тези анахронистични места, които самоунищожават, но където сме толкова отчаяни, обзети от толкова странни копнежи тогава, когато бъдещето бе организирано пред самите ни очи, въз основа на приетото от нас и вече повече или по-малко хитро планирано отсъствие“. „И тази [наша] пасивност е най-неочакваният факт. Тази липса на интерес, това примирение и глобализирана апатия е това, което може да доведе до най-лошото. Най-лошото, което чука на вратите ни“ [37].

Като литераторка, Форесте прави доста белетристично описание, но изводът е ясен: *изчакването и примирението е поражение: без борба няма победа.*

Голяма част от хората на Запад, особено в САЩ, са с отровено от пазарното общество (пазарно общество, а не само пазарна икономика!) съзнание. Те бавно и мъчително ще проумяват социалното си положение и факта, че капитализмът занапред е невъзможен. Някои въобще няма да осъзнаят това, докато настъпващият катаклизъм не ги застигне. За мнозина от тях демокрацията, дори в най-изродения ѝ и ритуален вид, е върховно постижение, а пазарната либерална икономика е нещо естествено, като природен закон. Народните сили, обикновено наричани „левица“, са слаби или въобще липсват (САЩ, Великобритания...). Онези, които изобразяват левица (социалисти, социалдемократи, лейбъристи...), стоят на позиции, които преди Втората световна война се считаха за ултрадесни.

Обаче в Латинска Америка и голяма част от Азия, където не е

настъпило постиндустриалното общество, хората не са толкова „облъчени“ от пропагандата и имат по-трезво мислене. Там съществува някаква съпротива срещу Новия световен ред, отредил им съдбата на колонии. Създадени са структури на истински леви сили, които не само водят пропаганда срещу неолиберализма – чумата на днешната епоха – но и имат значително представителство в управлението на много градове, включително повечето столици. В някои страни се води въоръжена борба.

В Първия свят съпротивата срещу глобализацията и неолиберализма е слаба. Наистина, демонстрациите в Сиатл, Вашингтон, Прага, Давос, Торонто или Генуа събират по трийсетина хиляди агресивни демонстранти – и това е повече от нищото – но то е капка в морето сред океана от апатия и неосъзнатост.

Както се каза, тази пасивност на „обърканото стадо“, в каквото са превърнати атомизираните „обикновени хора“, се дължи на ефективната корпоративна пропаганда. „За демокрацията пропагандата е това, което е тоягата за тоталитарните режими“ (Н. Чомски) [28]. Човек може да се съпротивява срещу тоягата, защото в този случай поне е ясен врагът. Трудна е съпротивата срещу глобалистичната неолиберална пропаганда, понеже обществените противоречия са размити и замаскирани и повечето хора не виждат кой е врагът и откъде идва опасността. Затова първостепенна задача е *да се изнамери противоотрова срещу пропагандата на „елитите“*.

Всъщност, противоотрова съществува. Достатъчно е да разполагате с медии (телевизия, радио, преса), съизмерими по брой и обществена тежест с тези на „елитите“. Тогава тяхната пропаганда ще рухне, защото защитава незащитими позиции. „Елитите“ знаят това и с всички средства (главно икономически и процедурни) се стараят да попречат на това. Засега успяват.

Дори когато борбата е неуспешна, тя е полезна, понеже създава някакви структури сред народа и не позволява той да се превърне в сива, аморфна, атомизирана маса. Понеже „неспособният нито да се защити, нито да си отмъсти, очевидно е лишен от най-съществените за един човек елементи на характера“ (Адам Смит) [12].

V. А България?...

1. Що за народ са българите?

През Първата световна война цар Фердинанд „прикачва“ България към „централните сили“ (Германия, Австро-Унгария и Турция). След поражението управляващите династии в победените страни (с изключение на Кобургите в България) губят тронове си, а България загубва територии и плаща репарации. През Втората световна война цар Борис присъединява България към оста „Рим-Берлин-Токио“ и тя отново е сред победените – където е България, там е поражението. След войната България е съюзник и сателит на СССР и той се разпада. Днес България отново безпогрешно избира погрешната посока – присъединява се към губещата страна: САЩ-НАТО... Всъщност, към поредната национална катастрофа я присъединяват управниците ѝ, а народът им е робски покорен и не им търси отговорност.

Българите дават мило и драго, за да бъдат роби. Може би това е единствената кауза, за която един българин би решил да рискува живота си. Не всеки българин е такъв, но повечето са.

Това се дължи на социалния инфантилизъм, зародил се в недра на турското робство, когато българското общество се разпаднало (атомизирано), изчезнало е усещането за общност и дори днес светът за всеки свършва на прага на къщата му – отвъд него е чужда територия, подлежаща на опустошаване и плячкосване. Народите, у които съществуват обществени структури, се съпротивляват на изпитанията колективно. У деструктурирания български етнос всеки се е спасявал поединично, често за сметка на другите.

Българинът си остава 6-годишно дете дори, когато е на 60 години. Той може да натрупа битов опит и висока професионална квалификация, но не узрява в социално отношение и си остава малко дете. Късогледо прагматичен, като дете („Какво ще ми дадеш, за да си измия зъбите?“), той има нужда някой да се грижи за него, да го наставлява и наказва, да го спасява и да отговаря за поведението му (децата са безотговорни). Затова винаги е нужен Голям брат с пръчка в ръка, бил той германец, руснак или американец. А ирландците, шведите или унгарците не се нуждаят от Голям брат... Детето нито вижда действителните опасности, нито има смелост да им се противопостави, когато ги види.

Инфантилността не се предава генетично. Тя се възпитава. „Преклонена главичка сабя не сече“, „Срещу ръжена не се рита“, „Ти не се бъркай, нека някой друг да рискува, а при успех ти да дойдеш наготово и с голямата лъжица да гребеш от кацата с мед!“... Така се създават шмекери и селски хитреци.

Българи, не се скривайте зад Ботев и Левски! Една шепа хора не могат да измият малодушието и овчедушието на цял един народ. При това тази шепа хора винаги е била порицавана, избягвана и предавана от съвременниците си, останали верни поданици на „легитимната власт“.

Не се крийте зад успехите в началото на ХХ век и героизма на българския войник през Балканската война! Това е миг в историята, а тя не се състои само от един миг.

Авторът на тези написани с болка редове е българин, който при никакви обстоятелства няма да смени националността си. Истината е горчива. И все пак е истина.

2. България и демокрацията

В края на 80-те години висшата номенклатура на източноевропейските страни извърши държавна измяна (освен „измяна на идеите“) в полза на западните „елити“ и... в своя полза. След банкрута на „социалистическата“ система номенклатурчиците пожелаха да се превърнат в капиталисти чрез ограбване на „общонародната собственост“. Западът постави условие в източноевропейските страни да се съсипе и унищожи всичко, което не му е нужно и те да се върнат с 1–2 века назад в историческото си развитие. Превърнати в колонии или протекторати, те щяха да бъдат най-удобни за експанзия и експлоатация.

Планът бе еднакъв за цяла Източна Европа, но в различните страни се прилагаше в различни варианти, непрекъснато актуализиран, в зависимост от срещания отпор. Така се усъвършенствуваха технологиите за поставяне на „негодниците“ „на мястото им“.

Най-драстичният вариант на американския експеримент се проведе и продължава в България, защото тук нямаше никаква съпротива. С участието на водещи български икономисти бе изготвена програмата „Ран-Ът“ за „реструктуриране“ и „оздравяване“ на българската икономика, която и досега не е публикувана, но се изпълнява стриктно. По същество това е план за унищожаването на икономиката и постепенно изтребване на населението. В България бяха командирани американци

от български произход (Константин Мишев, Алекс Алексиев...), които да съсредоточат усилията си към унищожаването на ключовите отрасли: военно-промишления комплекс (ВПК), електрониката, енергетиката, машиностроенето, високите технологии (например ДЗУ)... Унищожаването се извършваше под контрола на МВФ и Световната банка. Незакритите предприятия се приватизираха на безценица (80% приватизирани предприятия за 3 милиарда долара). Доходите на населението намаляха около 5 пъти, фактически бяха премахнати безплатните здравеопазване и образование, а драстично бяха повишени цените на енергията, транспорта, водата... Приватизираните предприятия дават по-некачествена и по-скъпа продукция.

Рязко влошените условия на живот доведоха до намаляване на населението от 9 на малко над 6 милиона души (без да е имало война или тежко природно бедствие, ако не се смятат за бедствия демокрацията, либералната пазарна икономика и приватизацията) – главно поради емиграцията на лишените от поминък хора, повишената смъртност и намазената раждаемост.

Извършва се умело управлявана от демократичните правителства деградация на цялото общество: икономика, образование, наука, култура, обществен живот. Хората са изолирани един от друг и насъсквани едни срещу други. Всички, включително и новия-стар „елит“, живеят в стресова ситуация.

На всичко това българите реагираха и продължават да реагират с овчедушно примирение, вайкане, оплаквания и очаквания някой друг да ги спаси. Това е поведение на малки деца, изведнъж оказали се безпризорни. Вниманието им лесно може да бъде отвлечено с дребен (дори инсцениран) политически, криминален или битов скандал и да забравят за истинските причини и следствия на сполетялата ги беда.

Вярно е, че превърналият се в Мафия „елит“ взема всички мерки, за да не възникнат народни структури за съпротива и самозащита: абсолютен контрол върху медиите и цялата пропагандна машина, икономиката (включително „сивата“), силен репресивен апарат (100 хил. полицаи, 100 хил. охранители, 70 хил. войници), контрол върху всички организации, включително и политически „опозиционните“ и профсъюзите. Същност, днес българското общество е силно тоталитарно, управлявано чрез демократични ритуали без значение, при невероятно висока секретност във всички области на обществото (но при пълна „прозрачност“ за дребните произшествия и сензации). В сравнение с него, обществото на реалния социализъм бе направо отворено общество.

Подобни мерки са взети и в другите източноевропейски страни и там хората също живеят по-бедно и по-несигурно от преди. Но те бедствуват с месечни заплати от по 300–400 долара (някъде и повече), а в България официално средната заплата е около 100 долара. Това е така, защото там има някаква съпротива, въпреки „съвършените“ американски сценарии за унищожение. В България хората дори не се сещат да бойкотират управниците си (да не бъдат съучастници в унищожаването си): да бойкотират вносните (вражески) стоки, унищожавачи българското производство, обществените прояви, организирани от Мафията, „изборите“ (в които всички кандидати са нейни), които тя провежда...

Пасивното, апатично българско стадо (а не общество), въпреки отрицателното си отношение към НАТО, след като допусна унищожаването на ВПК и армията, малодушно ще допусне България да бъде въвличена в тази престъпна и терористична организация – нещо, жизнено важно за... САЩ.

При продължаващата социална незрялост, страхливост и малодушие на българите „закриването“ на България и изстребването на българите, дори и на компрадорския „елит“, е въпрос на време. Ще бъде жалко, но заслужено.

30 юни 2001

Библиография

1. Андреев Георги. Къде отиваш, човечество?, Агато, София, 2000, 564 с.
2. Бел Даниел. Културните противоречия на капитализма, Народна култура, София, 1994, 419 с.
3. Бъргър Питър, Капиталистическата революция, ЛИК, София, 1998, 320 с.
4. Бжезински Збигнев. Извън контрол, Обсидиан, София, 1994, 237 с.
5. Бжезински Збигнев. Голямата шахматна дъска, Обсидиан, София, 1997, 256 с.
6. Бицили Петър. Основни насоки в историческото развитие на Европа, Наука и Изкуство-БАН, София, 1993, 275 с.
7. Гуно Жан-Мари. Краят на демокрацията, Христо Ботев, София, 1997, 182 с.
8. Ерхард Лудвиг. Благополучие за всички, УИ „Стопанство“, София, 1993, 359 с.
9. Желев Груди. Социализмът и неговите социално-икономически предимства пред капитализма, Полимона, София, 1998, 180 с.
10. Кенън Патрик. Залезът на демокрацията, Обсидиан, София, 1995, 399 с.
11. Константинов Георги. Краят на държавата и капитала, Шрапнел, София, 2000, 320 с.
12. Лаш Кристофър. Бунтът на елитите и предателството към демокрацията, Обсидиан, София, 1997, 252 с.
13. Легутко Ришард. Споровете за капитализма, Перо, София, 1995, 404 с.
- 13а. Маркузе Херберт. Едноизмерният човек, Хр. Ботев, София, 1997, 357 с.
14. Маркс Карл. Капиталът, том I, БКП, София, 1948, 731 с.
15. Маркс Карл. Капиталът, том II, БКП, София, 1954, 591 с.
16. Маркс Карл. Капиталът, том III, БКП, София, 1954, 962 с.
17. Маркс Карл, Фридрих Енгелс. Комунистически манифест, БКП, София, 1950, 56 с.
- 18.
19. Списание „Огонек“, № 17, 1999

20. Савов Стоядин. Макроикономика, Тракия-М, София, 1998, 398 с.
21. „Строго секретно“, вестник, април 1998
22. Тофлър Алвин. Трусове във властта, Народна култура, София, 1996, 531 с.
23. Тофлър Алвин и Хайди. Новата цивилизация. Третата вълна, Обсидиан, София, 1995, 127 с.
24. Уедърфорд Джак. История на парите. Обсидиан, София, 2001, 349 с.
25. Ферри Ж.-М. Роботизация, социална полза, социална справедливост, сборник „Новая технологическая волна на западе“ (НТВЗ), Прогресс, Москва, 1986, с. 289–293
26. Хайлбронер Робърт, Лестър Търоу. Икономика за всички, София, 1993, 303 с
27. Хънтингтън Самюъл. Сблъсъкът на цивилизацията и преобразуването на световния ред, Обсидиан, София, 1999, 527 с.
28. Чомски Ноам. Петата свобода или власт и идеология, Агато, София, 1996, 175 с.
29. Чомски Ноам. Година 501-ва: завоюването продължава, Агато, София, 1997, 262 с.
30. Чомски Ноам. Контролът върху живота ни, Интернет, 2001
31. Злюль Ж. Другая революция, НТВЗ, Прогресс, Москва, 1986, с 147–153
32. Alexander Esther. A new Macroeconomic Theoretocal Solution for the four Dimensional Crisis of the Monetarist West, Contributions, Dossier 4, Paris, 1998, 4p.
33. Blum William, Rogue State, Common Courage Press, Monroe, USA, 2000, 308 p.
34. Chomsky Noam. Common Good, Common Courage Press, Monroe, USA, 1998, 190 p.
35. Chomsky Noam. Class Warfare, Common Courage Press, Monroe, USA, 1996, 185
36. Cohen Alberto, 150 ans du Manifeste en Argentine, Contributions, Dossier 3, Paris, 1998, 11 p.
37. Forrester Viviane. L Horreur economique, Fayard, Paris, 1996, 187 p.
38. Marcos, sub-commandante. Ya basta!, Tom 1, Dagorno, Paris, 1996, 447 p.
39. Majumdar Chittabrata. Working class resistance, class struggle and

Communist Manifesto, Contributions, Dossier 2, Paris, 1998, 6 p.

40. Mokhiber Russell, Robert Weissman, Cuban Impressios, Internet, 2001

41. Petras James. The Communist Manifesto: Is it Relevant Today?, Contributions, Dossier 1, Paris, 1998, 23 p.

42. Samir Amin. Capitanlisme, imperialisme, mondialisation, Contributions, Dossier 2, Paris, 1998, 10 p.

43. Uzunidis Dimitri, Sophie Boutiller. Le cosmopolitisme actuel de bourgeoisie finansiere et les valeurs economiques et sociales qu'll vehicule, Contributions, Dossier 3, Paris, 1998, 4 p.

Списък на авторите, цитирани в текста

- Бергер Питер – американски икономист и социолог
Хайлбронер Роберт – американски професор по икономика
Туроу Леели – американски професор по икономика
Бичили Петър – професор в Софийския университет преди 1944
Савов Стоядин – професор по макроикономика в УНСС, София
Кейнс Джон Менард – английски икономист, създаде своя теория
фридман Милтон – професор по икономика в Харвардския университет
Александер Естер – английска икономистка
Готие Дейвид – американски икономист
Бюкенан Джеймс – американски икономист
Бърк Едмонд – американски икономист
Ранд Ейн – американска икономистка
Мизес Лудвиг фон – американски професор по икономика от австрийски произход
Бел Даниел – американски социолог
Ерхард Лудвиг – западногермански министър на икономиката, а по-късно и премиерминистър, „баща на икономическото чудо“
Чомски Ноам – професор в Масачузетския технологически институт, „баща на съвременната лингвистика“
Хънтингтон Самуел – професор в Харвардския университет
Форесте Вивиан – френска писателка и литераторка
Коен Алберто – аржентински философ
Маркос, sub-commandante – ръководител на въстанието в мексиканския щат Чиापас
Самир Амин – френски икономист
Константинов Георги – български математик и публицист
Винер Норберт – американски учен, „баща на кибернетиката“
Тофлер Алвин – американски социолог
Маджумдар Читабрата – секретар на Центъра на Индийските профсъюзи
Пригожин Иля – белгийски учен от руски произход
Петрас Джеймс – американски социолог
Голбрайт Джеймс Кенет – американски икономист, бивш конгресмен

Лаш Кристофер – американски публицист

Уедерфорд Джеймс – американски финансист

Кенон Патрик – специалист на ЦРУ по международна политика

Кенан Джордж – американски политик, дипломат, публицист и бизнесмен

Бжезински Збигнев – съветник по националната сигурност на президента Картер; „главен антикомунист“ на света

Елюл Жорж – френски социолог

фери Мишел – френски социолог

Гуно Жан-Мари – специалист по международни отношения в Института по политически науки в Париж

Дюи Джон – американски философ

Маркузе Херберт – немски философ и социолог

КРАЙ

© 2001 Георги Андреев

Сканиране, разпознаване и редакция: Alisa, 2008

Публикация:

Георги Андреев. Краят на западната цивилизация
Българска, първо издание
Редактор: Искра Андреева
Формат 60×84/16

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/6116>]